

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 6, Issue 4, December 2018, p. 419-454

Received	Reviewed	Published	Doi Number
05.11.2018	16.11.2018	30.12.2018	10.18298/ijlet.3191

**Intertextuality and Translation Evaluation of the Intertextual
References in the Play *Julius Caesar* by Shakespeare from Semiotics of
Translation Perspective**

Mesut KULELİ¹

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze the signs that create intertextual references in the play *Julius Caesar* by Shakespeare and determine the hypogram of this text besides evaluating Turkish translations of the contexts with intertextuality. Öztürk Kasar (2009) adopted text analysis steps of Paris School of Semiotics for semiotics of translation and stated that analyzing intertextual references in a literary text could be one of those steps. In determining intertextual references, the intertextuality theory by Riffaterre (1978; 1983; 1990) was adopted in this study. It was found that the play *Julius Caesar* by Shakespeare is based on the historical and biographical account by Plutarch, who wrote the book entitled *The Lives of the Noble Grecians and Romans*. Therefore, the "hypogram" (Riffaterre, 1978) of this play was found to be Plutarch's historical and biographical book. The signs creating intertextual references in the play were analyzed based on Riffaterre's (1978) term "ungrammaticalities", which were solved out and signified through "retro-active reading" (Riffaterre, 1978) in the source text. It was found that Shakespeare frequently made use of mythological and iconographic references innarrating this play. In translation evaluation, Systematics of Designificative Tendencies in Translation by Öztürk Kasar (Öztürk Kasar and Tuna, 2015) was used. In 16 contexts with intertextual references in the target text, 24 designificative tendencies were determined as a result of translation evaluation of three target texts in Turkish, published in 1942, 1966 and 2002. Nine (37.5%) of these designificative tendencies were found to be over-interpretation of the meaning; eight (33.33%) of them were found to be alteration of the meaning; four (16.67%) of them were found to be under-interpretation of the meaning; three (12.5%) of them were found to be darkening of the meaning. Therefore, 16 (66.67%) out of a total of 24 designificative tendencies were determined as within the boundaries of the signification of the sign while eight (33.33%) of those tendencies were determined as in the limits of the signification of the sign, reproducing proximate meaning. It is worthwhile that translators attempt to translate Shakespeare's work into Turkish. Designificative tendencies in Turkish translations of Shakespeare's play *Julius Caesar* do not underestimate the value of such an extensive endeavour. It is proposed in this study that semiotics of translation could help prospective literary translators minimize designificative tendencies in the act of translation, thereby rendering literary satisfaction to target text readers. Surrounded by narrative techniques, literary translation bears a significant risk for loss of meaning. One of the potential guides to overcoming that risk could be semiotics of translation as proposed by Öztürk Kasar (2012) as it could be of great benefit not only for literary translators but also for literary translation scholars.

Key Words: Semiotics of translation, intertextuality, systematics of designificative tendencies, literary translation.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, mkuleli@bandirma.edu.tr.

Çeviri Göstergelimi Bakış Açısıyla Shakespeare'in *Julius Caesar* Adlı Oyununda Metinlerarasılık İlişkileri ve Çeviri Değerlendirmesi ²

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Shakespeare'in *Julius Caesar* oyunundaki metinlerarası göndermeleri oluşturan göstergeleri çözümlmek ve bu oyunun dayandığı çekirdek öğeyi saptamaktır. Öztürk Kasar (2009) çevirmek için bir yazınsal metnin çözümlmesine metinlerarasılık ilişkilerinin de incelenmesi adını Paris Göstergelimi Okulu'nun metin çözümlme adımlarından biri olarak çeviri göstergelimi yönteminde kullanmak için önermiştir. Metinlerarasılık ilişkilerinin saptanmasında Riffaterre'in (1978; 1983; 1990) metinlerarasılık kuramı kullanılmıştır. *Julius Caesar* oyununun, Plutarch'ın I. yüzyılda yazdığı *The Lives of the Noble Grecians and Romans* (Soylu Yunan ve Romalıların Hayatları) başlıklı tarihsel biyografi kitabına dayandığı bulunmuştur. Bu yüzden bu oyunun *hipogramı* (Riffaterre, 1978) Plutarch'ın bu eseri olarak düşünülmektedir. Riffaterre'in (1978) diğer bir terimi olan dilbilgisel aykırılıklar yoluyla metindeki metinlerarası ilişkiler yaratan göndermeler geri etkili okuma (Riffaterre, 1978) yoluyla çözümlenmiştir ve Shakespeare'in bu oyunda sıklıkla mitolojik ve ikonografik göndermelere başvurduğu bulunmuştur. Çeviri değerlendirmesinde, Öztürk Kasar'ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) Çeviride Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği kullanılmıştır. Metinlerarası göndermeler saptanan söylemlerin 1942, 1966 ve 2002'de yapılan ve basılan üç Türkçe çevirisinde 16 söylemde 24 anlam bozucu eğilim saptanmıştır. Bu anlam bozucu eğilimlerin dokuzu (%37,5) anlamın aşırı yorumlanması; sekizi (%33,33) anlamın bozulması; dördü (%16,67) anlamın eksik yorumlanması; üçü (%12,5) anlamın bulanıklaştırılması olarak saptanmıştır. Bu durumda, bu çalışmada saptanan 24 anlam bozucu eğilimin 16'sı (%66,67) göstergenin anlam alanı içerisinde Türkçeye aktarılmıştır. Sekiz (%33,33) anlam bozucu eğilim ise göstergenin anlam alanı sınırlarında dolay anlam üretmiştir. Çevirmenlerin Shakespeare eserlerini Türkçeye kazandırmak için bu işe girişmeleri bile takdir edilecek bir durumdur. Kimi anlam bozucu eğilimlerin saptanmış olması bu çevirilerin değerinden bir şey azaltmaz. Yaptığımız çalışmanın temel amacı, yeni yetişen yazın çevirmenlerine göstergelimsel çözümlme aracılığıyla yazın çevirisinde anlam bozucu eğilimlerin en aza indirgenebileceği ve çeviri metin okuruna edebi haz yaşatabilecekleri konusunda bir ışık tutma gayretidir. Özellikle söz sanatları üzerine kurulu yazın çevirisi, anlam kayıpları için büyük bir risk taşımaktadır, bu engelin üstesinden gelmenin, kaybı en aza indirmenin yollarından biri olarak Öztürk Kasar'ın (2012) önerdiği Çeviri Göstergelimi hem çevirmenlere hem de çeviri araştırmacılara büyük ölçüde yardımcı olabilir.

Anahtar Kelimeler: Çeviri göstergelimi, metinlerarasılık, anlam bozucu eğilimler dizgeselliği, yazın çevirisi.

1. Giriş

Michael Riffaterre okura büyük görevler yükleyen bir Fransız yapısalcı edebiyat eleştirmeni ve metinlerarasılık kuramcısıdır. Riffaterre (1990) metinlerarasılık kuramını okur üzerine kurar ve bir metindeki metinlerarası ilişkilerin ancak okur bu ilişkileri anlarsa var olabileceğini, aksi takdirde metinde bulunan metinlerarası göndermelerin bir anlam ifade etmediğini dile getirir. Riffaterre'e (1990) göre, "yazar metinlerarası göndermeleri okurun doldurabileceği boşluklarla bırakmalı ... okuru bu boşlukları bulmaya yönlendirecek ipuçları sağlamalıdır" (s. 62). Okur merkezli bir kuram ortaya koyan Riffaterre, tüm okur aktivitelerinde metni çıkış noktası olarak görür ve bu da onu yapısalcı kuramcılar kategorisine sokmaktadır. Riffaterre (1990), bir kurgusal metnin her zaman okurları yönlendirdiğini öne sürer (s.61). Mishra (1985), Riffaterre ile yaptığı bir röportajda kendisine metinlere niçin birincil öncelik tanıdığını sorduğunda, Riffaterre cevap olarak tüm okur anlamlandırmalarının verilmiş bir metin üzerinden gerçekleşebileceğini ve önce metnin, ancak ardından okur ve anlamlamaların var olabileceğini dile getirmiştir. Dolayısıyla, okur merkezli kuramında Riffaterre

² Bu makale Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora Programında Prof. Dr. Sündüz ÖZTÜRK KASAR'ın danışmanlığında yazarın "Çeviri Göstergelimi Bakış Açısıyla Shakespeare'in *Julius Caesar* ve Antony and Cleopatra Adlı Oyunlarında Anlam Evreni Göstergeler ve Öznellik Yetisi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

metnin sınırlarına bağlı bir okur yaratmaktadır. Metinlerde yazar tarafından bilinçli olarak gizlenen noktalar vardır ve bu noktalar sözcüklerin diğer yüzleri ile sağlanır.

Riffaterre (1978) edebi eserlerde bir “hipogram”ın varlığından söz eder (s.63-64). Bu hipogram Saussure’ün paragram terimini temel alarak öne sürülmüştür. Hipogram, bir metnin çekirdeğini oluşturan, metinde anlatılan her şeyin aslında etrafında anlam kazandığı gizlenmiş yapıdır. Bu hipogram “daha önce yazılmış ünlü bir metinden alınmış bir kelime, bir cümle, bir fikir veya bir klişe” (ibid, s. 63) olabilir. Bu ifadesi Riffaterre’in (1978) bir eserin her şeyden bağımsız üretilmeyeceği, kendinden önceki eserlerden veya içinde yazıldığı kültürden esinlenerek daha önceki metinlerin bir yeniden yazımı olduğu görüşüne sahip olduğunu göstermektedir. Her ne kadar tam anlamıyla şu cümleyi dile getirmese de her eserde var olan hipogramın aslında o eserin metinlerarası ilişkiler ağı ile örülü olmasına yol açtığını ima eder. Hipogram asla yazar tarafından açıkça ifade edilmez ancak eserde tekrarlar yoluyla okurun bu hipograma ulaşması gerekir. Hipogram için Riffaterre (1978) bir “ağrı semptomu” benzetmesi yapar, okur hipogramı bulmak istemese bile “eser boyunca düzenli tekrarlarla sürekli karşısına çıkıp anlatımı bulandıracak” için bir zaman sonra metnin altında yatan derin yapıyı bulmak zorunda hisseder, bu “derin yapıyı oluşturan hipogram aslında kültürel veya metinlerarası bir olgudur” (s. 66-71); okurun bagajı ne kadar dolu ise metindeki hipograma ve metinlerarası ilişkilere o kadar vakıf duruma gelir.

Riffaterre’in metinlerarası kuramını şekillendirmesine imkân sağlayan en önemli kavramlarından birisi dilbilgisel aykırılıklardır. Riffaterre (1978) okurun metinleri okuyup ilerlerken bazı yerlerde anlatıda bir bozukluk olduğunu, durup düşünmek zorunda hissettiğini ifade eder. Zaten bir metnin metinlerarası okunmasını sağlayan da bu dilbilgisel aykırılıklardır. Klişelerde veya genel kabul görmüş ifadelerde bir aykırılık sezen okur bunu gidermek için metinlerarası okumaya başvurmak zorunda kalacaktır. Riffaterre’e göre (1978) bir şiirde metinsel ödünç almalar (gönderge metinler) şiirin kendisi için dilbilgisel doğruluk oluştursa da genel kültür içinde dilbilgisel aykırılık yaratır, bunlar şiirde sürekli karşısına çıktığı için okuru uyandırır ve okur geri dönüşlü okuma yaparak metinlerarası ilişkileri bulur ve şiirdeki dilbilgisel aykırılıkların üstesinden gelmiş olur. Geri dönüşlü okumada okur metinde ilerledikçe karşısına çıkan dilbilgisel aykırılıkları çözmek için metnin önceki bölümlerine dönüş yapmasının yanı sıra, tüm bir metindeki hipogramı bulmak için ve sistematik dilbilgisel aykırılıkları çözebilmek için de daha önceki okumalarına bir dönüş yapar ve ancak bu geri dönüşlü okuma sayesinde metnin metinlerarası ilişkilerini keşfedebilir. Geri etkili okuma (retro-active reading) sadece metnin içindeki geri dönüşler değil, aynı zamanda metindeki dilbilgisel aykırılıkları çözümleyebilmek amacıyla edebiyat tarihindeki ve kültürel hayattaki daha önceden yazılmış veya sözlü tüm ürünlere bir dönüş yapmayı gerektirir. Bir edebi metni okurken, metnin içinde bulunan diğer metinlere ve kültürel olaylara yapılan göndermeleri bularak metnin metinlerarası ilişkilerini saptamak ancak geri dönüşlü okuma ile mümkün olabilir. Bir metin başka bir metne tek bir kelime veya cümle ile de gönderme yapabilir. Okur eğer gönderge metne veya metinlere aşına ise, bu ilişkileri saptamak daha hızlı olur ve Riffaterre’in Mishra (1985) ile yaptığı görüşmede üstün okur adını verdiği okurlar bunu gerçekleştirebilen okurlardır; üstünokur sıradan okurun kurabileceği bağlantıları daha kısa süre içinde kurabilir, diğer metinlerle ilişkileri bulur, metinlerarası okuma yapar düzeye gelir ve ister kişisel ister ulusal kültürü olsun okumaya dâhil eder.

Aktulum (2011) metinlerarasılık ve göstergelerarasılık terimlerini açıklarken “anlam” ve “anlamlama” (s. 421) terimlerini Riffaterre’in kuramında kullandığı terimler olarak dile getirmektedir. Aktulum’a

göre (2011) Riffaterre için “metnin yüzeysel yapısını kavramak anlam (sense)” çıkarmaya, “derin yapısını kavrayarak okuma ise anlamlamaya (significance)” (s. 421) götürür. Riffaterre'in okur-merkezli kuramında yukarıda belirtildiği üzere okurun kavrayamadığı bir metinlerarası ilişki var sayılmaz, metinlerdeki metinlerarası ilişkiler de ancak anlamlama yoluyla elde edilebilir. Anlamlamayı da Riffaterre'in üstünokur dediği okurlar yapabilir, zira anlamlama yazar tarafından bırakılan ve dilbilgisel aykırılıklar ile okura sezdirilen boşlukların geri dönüşlü okuması ile elde edilebilir. Riffaterre (1978) mimetik okuma ve göstergebilimsel okumayı öne sürer. Mimetik okuma metnin yüzeysel yapısını anlayarak okumadır ve sonucunda Aktulum'un (2011) Riffaterre'e dayandırdığı "anlam" (s. 421) ortaya çıkar. Göstergebilimsel okuma ise “gönderge metinleri fark ederek metnin metinlerarası ilişkilerini çözerek okumadır” ve Aktulum'un (2011) Riffaterre'e dayandırdığı "anlamlama" (s. 421) ancak göstergebilimsel okuma ile ortaya çıkar. Bu da göstergebilimsel okumada geri dönüşlü okumanın bir ön şart olduğuna işaret etmektedir.

Aktulum (2011, 466-468; 487) metinlerarasılık terimlerini açıklamada "sıradan metinlerarasılık" ve "zorunlu metinlerarasılık" terimlerini de Riffaterre'in kuramına dayandırmaktadır. Bu tanımlamaya göre metindeki dilbilgisel aykırılıkları fark eden ve göstergebilimsel okuma yapan okur metinlerarasılık ilişkileri fark eder, ancak bu ilişkiler Aktulum'a (2011, 466-468) göre iki türlü olur: sıradan metinlerarasılık metinde açık bir gönderme ile elde edilmiş veya tırnak işaretleri ile ayrılmış olan alıntılardır. Okur edebi ve kültürel birikimine çok fazla ihtiyaç duymadan metindeki bu gibi göndermeleri fark edebilir. Zorunlu metinlerarasılık ise gizli alıntı veya kapalı göndermeler ile elde edilir. Zorunlu metinlerarası göndermeyi bulabilmek için okurun çok dikkatli olması ve edebi ve kültürel altyapısının çok üst düzeyde olması gerekir ki böylece anıştırmaları anlayabilsin (Aktulum, 2011, 487).

Riffaterre'in metinlerarasılık kuramını kendi terimleriyle kısaca özetleyecek olursak, üstün okur, hipogramı gizli olan bir metinde dilbilgisel aykırılıklar yoluyla göstergebilimsel okuma yapma ihtiyacını görür ve her aykırılıkta metnin metinlerarası ilişkilerini bulmak için geri dönüşlü okuma yapar ve bu yolla metinde anlamlama düzeyine çıkmış olur, okur bunu başaramadığında ise metindeki metinlerarasılık ilişkileri amacına ulaşmamış olurlar.

Bu çalışmada, Riffaterre'in metinlerarasılık kuramında yer alan “hipogram”, “dilbilgisel aykırılıklar”, “geri etkili okuma” ve “zorunlu metinlerarasılık” terimleri ışığında Shakespeare'in özgün dildeki *Julius Caesar* oyunu çözümlenmiştir. Bu çözümlene yoluyla, oyunun Türkçe çevirilerinin değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulabilecek metinlerarasılık ilişkisi içeren söylemler saptanmıştır. Çeviri değerlendirmesi, çeviri göstergebilimi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çeviri edimi ve göstergebilim arasındaki karşılıklı ilişki yıllardır bu iki alan üzerine çalışan çok sayıda araştırmacı tarafından irdelenmiştir. Ancak bu çalışmada kullanılan çeviri göstergebilimi yönteminin bir okuma, çözümlene ve çeviri değerlendirmesi modeli olarak ortaya çıkışını detaylandırmak gerekmektedir.

Göstergebilim ve Çeviribilim sosyal bilimlerde ayrı iki disiplin olarak ortaya çıkmış olsa da, bu iki disiplinin bir araya getirilerek çeviri ediminde kullanılabileceği son yıllarda dünyada kabul görmeye başlamıştır. Çeviribilim ve göstergebilim arasında bir işbirliği öneren ilk çalışmalardan biri, 30 Ağustos-1 Eylül 2001 tarihlerinde Öztürk Kasar'ın (2001) sunmuş olduğu “La sémiotique subjectale et la traduction” [Göstergebilim Konusu ve Çeviri] başlıklı bildirisidir. Öztürk Kasar (2001) Kopenhag'da sunmuş olduğu bu bildiride, “çeviri edimini, özne olarak çevirmeni ve yazar ile

çevirmen arasındaki öznelarası ilişkiyi" (s. 24) göstergebilim kavramlarıyla ele almıştır. Ayrıca, Öztürk Kasar (2007) "Pour une sémiotique de la traduction" [Çeviri Göstergebilimine Doğru] başlıklı bir bildiri sunmuştur. Daha sonra, kongrede sunulan kırk sekiz bildiri arasından seçilen on sekiz bildiri, *La Traduction et ses Métiers* [Çeviri ve Meslekleri] başlıklı bir kitap olarak basılmıştır ve bu kitapta yer alan "Pour une sémiotique de la traduction" [Çeviri Göstergebilimine Doğru] başlıklı makalesinde, Öztürk Kasar (2009) çeviri göstergebilimi uygulamalarının ne düzeylerde yararlı olabileceğini ifade etmiş ve göstergebilimin çeviri alanında öncelikle "söylem düzeyinde", ikinci olarak "söylemlerarası düzeyde", üçüncü olarak da "söylemüstü düzeyde" (s. 164-166) faydalar sağlayacağını belirtmiştir. Diğer bir çalışmasında Öztürk Kasar (2016a) göstergebilimin edebi metin çevirmeni için çok faydalı olacağını, aksi takdirde çevirmenin anlam tuzakları içinde yönünü kaybedebileceğini ifade etmiştir. Öztürk Kasar, (2016b) "Interaction entre la sémiotique et la traduction littéraire" [Göstergebilim ile Yazınsal Çeviri Arasındaki Etkileşim] başlıklı makalesinde de çeviri göstergebiliminin uygulamalı alanda kullanıldığını ifade etmiştir. Bu çalışmada, Öztürk Kasar'ın (2009) öne sürdüğü çözümleme modeli ve çeviri değerlendirmesi için öne sürdüğü Çeviride Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) kullanılmıştır.

2. Yöntem

2.1. Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçları olarak Shakespeare'in *Julius Caesar* başlığıyla 1954^[1599] yılında Penguin Books Yayınevi tarafından yayımlanan eseri seçilmiştir. Oyundaki metinlerarasılık ilişkileri bu özgün metin üzerinden çözümlenmiştir. Çeviri değerlendirmesi için bu oyunun 1942, 1966 ve 2002 yıllarında farklı çevirmenler tarafından yapılan *Julius Caesar* başlığı ile Türkçeye çevrilen eserler çalışmaya dâhil edilmiştir. Çeviri değerlendirmesinde kullanılan Türkçe erek metinlerden 1942 basımı EM1 (erek metin 1); 1966 basımı EM2 (erek metin 2); 2002 basımı EM3 (erek metin 3) olarak kodlanmıştır.

Oyunun kısa bir özeti şöyledir: Shakespeare'in 1599 yazdığı (Sevgen, 2013: s. XXVIII) ve o yıl sahnelenen *Julius Caesar* oyunu Pompey'i yenerek Roma'ya dönen Julius Caesar'ın halk tarafından sevinçle karşılanması ve Antony'nin ona krallık tacı sunmasıyla başlar. Caesar krallık tacını reddetse de Roma'nın ileri gelenlerinden olan Cassius, Caesar'ın kral olacağını iddia ederek Roma'nın özgürlükçü bir yönetim altında olmasını savunan Brutus'ü ve diğer önde gelen Romalı soyluları Caesar'a karşı kışkırtmaya başlar. Cassius, gerçekte kendisi Roma'nın yöneticisi olmak istemesine rağmen diğer Romalı soylulara Roma'nın bir kral yönetimi ile esirleştirilmemesi gerektiğini söyleyerek Caesar'ın yakın arkadaşı Brutus'ü ve diğer komutanları Caesar'ın öldürülmesi gerektiğine dair ikna eder. Bir kâhin Caesar'a Mart'ın 15'inde evden çıkmaması gerektiğini, o gün kötü şeyler olacağını söylemesine rağmen Cassius ve diğer komplocuların oyununa gelen Caesar o sabah evden Kapitol'e gitmek üzere yola çıkar. Kapitol'de daha önce planlanan bir sebepten dolayı Caesar ile tartışmaya başlayan Cassius önderliğindeki komplocular Caesar'a vurmaya başlarlar. Bir noktaya kadar direnen Caesar, yakın dostu Brutus'ün de ona vurduğunu görünce daha fazla direnmez ve ölür. Halk Caesar'ı çok sevdiği için halka bu ölümün gerekli olduğunu anlatmaya çalışan komploculardan sonra sahneye çıkan Antony, Caesar'ın vasiyetini ve Roma halkına bıraktığı büyük mirası açıklayınca halk komploculara karşı birleşir ve onları öldürmek isterler. Bunu gören Cassius ve Brutus Roma'dan kaçarlar. Babasının öldüğü haberini alan Octavius Caesar Roma'ya döner ve Antony-Octavius Caesar-Lepidus üçlüsü Cassius ve Brutus'e karşı savaş hazırlıkları yaparlar. Bu arada Cassius ve Brutus de kendilerine ordular toplamaktadırlar. Çok geçmeden bir savaş meydanında karşılaşırlar ve Antony-

Octavius Caesar-Lepidus üçlüsü, Cassius ve Brutus'e karşı zafer kazanırlar. Savaş esnasındaki bazı gelişmeleri yanlış yorumlayarak önde götürmekte oldukları savaşı kaybettiğini sanan Cassius kendini öldürür. Savaşın kaybedildiğini gören Brutus de savaş sonunda intihar eder.

2.2. Veri Toplama Yöntemi

Metinlerarasılık ilişkileri verilerinin toplanması özgün eser okunarak gerçekleştirilmiştir. Paris Göstergebilim Okulu'nun metin çözümlemesinde kullanılan ve Öztürk Kasar (2009) tarafından çeviri göstergebilimi modeline uyarlanan adımlardan "metinlerarasılık ve üstmetin ilişkilerinin incelenmesi" (s. 172) adımı bu çalışmadaki çözümleme için kullanılmıştır. Metinlerarasılık çözümlemesinde Riffaterre'in (1978) hipogram ve dilbilgisel aykırılık terimleri temel alınmıştır. "Hipogram, okurun bir metni okurken sürekli tekrarlanan kelime, söz öbeği veya cümle düzeyinde olabilecek öğeyi keşfederek bu metnin üretiminde nerden esinlendiğini bulmasını mümkün kılar" (ibid, s. 63-64). Oyunun hipogramı bulduktan sonra Aktulum'un (2011) "dilbilgisel aykırılıklar" (s. 430) olarak çevirdiği "ungrammaticality" saptanarak ikonografik ve mitolojik göndergeler bulunmuştur. Çeviri değerlendirmesi bölümünde ise Öztürk Kasar'ın geliştirdiği (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği temel alınmıştır. Bu dizgesellikte çeviride raslanabilecek dokuz farklı anlam bozucu eğilime yer verilmiştir. Bu anlam bozucu eğilimler tablosunda verilen eğilimlerin isimleri ve çeviride anlamlama alanları Tablo 1'de açıklanmıştır:

Tablo 1: Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği

	ANLAM BOZUCU EĞİLİMLER	ANLAM BOZUCU EĞİLİMİ ORTAYA ÇIKARAN İŞLEM	SONUÇ	ANLAMLAMA ALANI
1	Anlamın aşırı yorumlanması	Özgün yapıttaki anlama ilişkin aşırı bir yorum sunmak, ya da özgün yapıtta örtük olan bir anlamı görünür biçimde dile getirmek	Aşırı Çeviri / Aşırı Anlam	ANLAM
2	Anlamın bulanıklaştırılması	Özgün yapıtta açık seçik bir biçimde dile getirilmiş bir anlamı bulanık, belirsiz hale getirmek.	Bulanık Anlam	(Göstergenin anlam alanı içerisinde)
3	Anlamın eksik yorumlanması	Eksik bilgi vermek, yetersiz anlam üretmek	Eksik çeviri / Yetersiz Anlam	
4	Anlamın kaydırılması	Bir söz biriminin potansiyel olarak içinde taşıdığı ancak özgün metin bağlamında gerçekleşmemiş olan bir anlamı üretmek ya da özgün metnin çağrıştırmadığı bir anlam yaratmak.	Başka anlam	DOLAY ANLAM (Göstergenin anlam alanının sınırlarında)
5	Anlamın bozulması	Özgün metindeki anlamla tümüyle ilintisiz olmamakla birlikte yanlış olan bir anlam üretmek.	Yanlış anlam	
6	Anlamın çarpıtılması	Özgün metindeki anlama zıt bir anlam üretmek.	Karşıt anlam	
7	Anlamın saptırılması	Özgün metindeki anlamla hiçbir ilintisi olmayan bir anlam üretmek.	Aykırı anlam	ANLAMSIZLIK
8	Anlamın parçalanması	Anlamdan yoksun bir sözce üretmek; bu durumda, anlam söz konusu değildir ancak özgün metindeki çeviri biriminin kimi kalıntıları mevcuttur.	Anlamsızlık	(göstergenin anlam alanının dışında)
9	Anlamın yok edilmesi	Özgün birimde anlam üreten birimin silinmesi, yok edilmesi; bu eğilim çeviri yokluğuna neden olur.	Çeviri yokluğu/ Gösterge Yokluğu	

(Öztürk Kasar ve Tuna, 2015: s. 463)

Tablo 1’de yapılan açıklamalara göre anlam bozucu eğilimler derecelerine göre sıralanmıştır. Anlamın aşırı yorumlanması, anlamın bulanıklaştırılması ve anlamın eksik yorumlanması göstergenin anlam alanı içinde iken, anlamın kaydırılması, anlamın bozulması ve anlamın çarpıtılması dolay anlam üretmek göstergenin anlam alanı sınırlarını zorlamakta, anlamın sapıtılması, anlamın parçalanması ve anlamın yok edilmesi eğilimleri ise anlamsızlığa sebep olarak göstergenin anlam alanı dışına çıkmaktadır.

Bu çalışmanın metinlerarasılık çözümlemesi sonucunda çok sayıda metinlerarasılık ilişkisi içeren söylem bulunmasına rağmen, çeviri değerlendirmesi sonucunda Türkçe çevirilerde anlam bozucu eğilim saptanmayan söylemler çalışma dışı bırakılmış, sadece çevirilerinde anlam bozucu dönüşümü saptanan metinlerarasılık ilişkisi içeren söylemler bu çalışmaya dâhil edilmiştir. Veri toplama araçları olarak Shakespeare’in Julius Caesar başlığıyla 1954^[1599] yılında Penguin Books Yayınevi tarafından yayımlanan eseri seçilmiştir. Oyundaki metinlerarasılık ilişkileri bu özgün metin üzerinden çözümlenmiştir. Çeviri değerlendirmesi için EM1, EM2 ve EM3 özgün metindeki söylemler ile karşılaştırılmış ve Öztürk Kasar’ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) Çeviride Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliğine göre her bir anlam bozucu eğilimin hangi sınıfa ait olduğu saptanmıştır.

2.3. Araştırma Türü ve Deseni

Bu çalışma, nitel bir araştırmadır ve nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan durum çalışması deseni kullanılmıştır. Çalışmada, Shakespeare’in *Julius Caesar* oyun metnindeki metinlerarasılık ilişkileri olan söylemler betimleyici bir yaklaşımla ele alınmıştır. Ayrıca çeviri değerlendirmesinde, metinlerarasılık göndermeleri içeren söylemler de betimsel bir yaklaşımla çözümlenmiş ve bulgular elde edilmiştir. Gillham’a (2000) göre durum çalışmasında durumların nedenleri ve oluşumları detaylı bir biçimde incelenir. Ayrıca Büyüköztürk vd. (2017) durum çalışmasının “özelleştirilmiş” (s. 23), yani özel bir durumu araştırmada kullanılan bir nitel araştırma deseni olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmada, *Julius Caesar* oyun metninin Plutarch’ın yazdığı tarihi biyografi yazılarından hangi ölçüde ve nasıl esinlenerek üretildiği ve bu biyografik bilgilerin Shakespeare tarafından ikonografik ve mitolojik göndermelerle nasıl donatıldığı derinlemesine incelenmiştir. Çeviri değerlendirmesinde saptanan anlam dönüşümlerinin hangi anlam bozucu eğilimlere nasıl ve niçin sebep olduğu ayrıntılı bir biçimde betimlenmiştir. Çeviri değerlendirmesi tüm metin üzerinde değil, sadece metinlerarasılık göndermeler saptanan söylemler üzerinde, öze indirgenerek yapılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Metinde Saptanan “Hipogram”

Shakespeare’in *Julius Caesar* oyununu Plutarch’ın (1932) I. yy.’da yazdığı *The Lives of the Noble Grecians and Romans* kitabına dayandırdığı bulunmuştur. Oyunda olayların Plutarch tarafından yazılan biyografi bölümlerinden esinlenerek yazıldığı, ayrıca bir söz ustası olan Shakespeare’in mitolojik ve ikonografik göndermeler ile bu tarihsel olayları süslediği görülmektedir. Riffaterre’in (1978; 1983; 1990) metinlerarasılık kuramına göre yapılan çözümlemede *Julius Caesar* çekirdek ögesinin Plutarch’ın kitabı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu büyük ölçekli metinlerarasılık ilişkisine dair söylemler ve Plutarch’ın (1932) tarih yazımından cümleler bu “hipogram” varlığını kanıtlamak amacıyla bu bölümde verilmiştir.

Shakespeare'in *Julius Caesar* (1954) oyunu, zafer kazanarak Roma'ya dönen Caesar'ı görmek için toplanmış olan kalabalığın bayram sevinçleriyle başlar. Plutarch (1932), "Pompey ve Caesar arasındaki savaştan bir taktik üstünlüğü ile Caesar'ın galip geldiğini" (s. 881) ve sonrasında "birkaç savaş daha yapıp Caesar'ın Roma'ya döndüğünü" ifade etmiştir (s. 884). Plutarch'ın verdiği bu biyografik bilgilere, *Julius Caesar* oyununda şu göndermeler mevcuttur:

"MARULLUS
Wherefore rejoice?
What conquest brings he home?
What tributaries follow him to Rome,
To grace in captive bonds his chariotwheels?
You blocks, you stones, you worse than senseless things:
O you hard hearts, you cruel men of Rome,
Knew you not Pompey? Many a time and oft
Have you climb'd up to walls and battlements,
To towers and windows, yea, to chimney tops,
Your infants in your arms, and there have sat
The live-long day, with patient expectation,
To see great Pompey pass the streets of Rome:
And when you saw his chariot but appear,
Have you not made an universal shout,
That Tiber trembled underneath her banks
To hear the replication of your sounds,
Made in her concave shores?
And do you now put on your best attire?
And do you now cull out a holiday?
And do you now strew flowers in his way,
That comes in triumph over Pompey's blood?
Be gone!
Run to your houses, fall upon your knees,
Pray to the Gods to intermit the plague
That needs must light on this ingratitude."
(Shakespeare, 1954: s. 26)

Söylemdeki "*what conquest brings he home*" cümlesi, Julius Caesar'ın bir zaferle evine dönmekte olduğunu, "*comes in triumph over Pompey's blood*" cümlesi ise Pompey'in kanı üzerinde zafer yürüyüşü yapıldığını, yani Julius Caesar'ın Pompey'e karşı galip gelerek Roma'ya döndüğünü göstermektedir.

Plutarch (1932), Caesar'ın Roma'ya döndüğünde "toplanmış kalabalığın önünde kendisine Antony tarafından sunulan krallık tacını üç defa reddettiğini ve halkın bunu alkışladığını" (s. 889) ifade etmiştir. Oyunda, bu bilgiye yapılan gönderme şöyledir:

"CASCA
Why there was a Crown offer'd him; and being
offer'd him, he put it by with the back of his hand thus,
and then the people fell a-shouting.
BRUTUS
What was the second noise for?
CASCA
Why for that too.
CASSIUS
They shouted thrice: what was the last cry for?
CASCA
Why for that too.
BRUTUS
Was the Crown offer'd him thrice?
CASCA
Ay marry was't, and he put it by thrice, every
time gentler than other; and at every putting by
mine honest neighbours shouted.

CASSIUS
Who offer'd him the Crown?
CASCA
Why Antony."
(Shakespeare, 1954: s. 35)

Söylemdeki *"he put it by thrice"* cümlesi, Caesar'ın tacı üç defa reddettiğini, *"at every putting by mine honest neighbours shouted"* cümlesi, Caesar'ın tacı her reddedişte halk tarafından alkışlandığını, *"who offer'd him the Crown"* cümlesindeki tacı ona kimin verdiği sorusuna verilen *"Antony"* cevabı da tacı Caesar'a Antony'nin vermiş olduğunu göstermektedir.

Plutarch (1932), "Cassius'un Brutus'u ve tüm etrafındakileri Caesar'a karşı ayaklandırmak için girişimde bulunduğunu ve Caesar'ı öldürmek için bir komplo planı hazırladığını" ifade etmiştir (s. 1191). Ayrıca, "Roma halkının yönetici olarak Cassius veya Brutus'u görmek istediğini" de dile getiren Plutarch'a (1932) göre "Cassius Brutus'u kışkırtmak için bunu da kullanmıştır" (s. 1190). Bu biyografik bilgiye oyunda defalarca gönderme yapılmış olmasına rağmen, aşağıdaki söylem en açık gönderge olarak görülebilir:

"CASSIUS
'Tis just,
And it is very much lamented, Brutus,
That you have no such mirrors, as will turn
Your hidden worthiness into your eye,
That you might see your shadow:
I have heard,
Where many of the best respect in Rome
(Except immortal Caesar), speaking of Brutus,
And groaning underneath this Age's yoke,
Have wish'd that noble Brutus had his eyes.
BRUTUS
Into what dangers, would you lead me Cassius?"
(Shakespeare, 1954: s. 29)

Söylemdeki *"Many of the best respect in Rome / speaking of Brutus"* cümlesi, Cassius'un Brutus'ü de kendi kanlı planlarına dahil etmek için Roma'daki pek çok kişinin Brutus'ü yönetici olarak istediğini göstermektedir. Ayrıca Brutus'ün *"Into what dangers, would you lead me"* cümlesi de Cassius'un onu olumsuz bir duruma doğru götürmekte olduğunu farkında olduğunu düşündürmektedir.

Shakespeare'in bu eseri yazarken Plutarch'ın (1932) biyografi kitabından esinlenmiş olduğuna dair diğer bir apaçık gönderge, Shakespeare'in (1954) bu oyunda Brutus'a Cassius'un mektup göndermesi ve Brutus'un sabah kalktığı anda kendisine gönderilmiş bir mektubu okuması olarak karşımıza çıkmaktadır. Plutarch (1932), Cassius'un Brutus'u Caesar'a karşı kışkırtmak için mektup yazdığını ve isimsiz olarak Brutus'un evine bıraktığını, bu mektupta *"You are asleep, Brutus, You are no longer Brutus"* ("Sen uyuyorsun Brutus, sen artık o Brutus değilsin") yazdığını ve *"Brutus'un Mart'ın 15'i sabahı bu mektubu okuduğunu"* ifade etmiştir (Plutarch, 1932: s. 890). Bu durum *Julius Caesar* oyununda şöyle karşımıza çıkmaktadır:

"CASSIUS
Be you content. Good Cinna, take this paper,
And look you lay it in the Praetor's chair,
Where Brutus may but find it: and throw this
In at his window; set this up with wax
Upon old Brutus' statue:"
(Shakespeare, 1954: s. 43)

Söylemdeki *“take this paper, ... you lay it in the Praetor’s chair/ Where Brutus may but find it”* cümlesi, Cassius’un Brutus’a bir mektup yazdığını, Cinna’ya bu mektubu Brutus’un bulabileceği bir yere koymasını istediğini göstermektedir. Ayrıca,

“BRUTUS
*Brutus, thou sleep’st; awake, and see thyself:
 Shall Rome, & c. Speak, strike, redress.
 Brutus, thou sleep’st: awake.
 Such instigations have been often dropp’d,
 Where I have took them up:
 Shall Rome, & c. Thus must I piece it out:
 Shall Rome stand under one man’s awe? What Rome?
 My Ancestors did from the streets of Rome
 The Tarquin drive, when he was call’d a King.”*
 (Shakespeare, 1954: s. 45-46)

söyleminde Brutus kendine yazılan mektubu okurken *“Brutus thou sleep’st; awake, and see thyself”* cümlesi Plutarch’ın (1932) verdiği biyografik bilgidaki mektubun içeriğine dair yazdığı *“You are asleep Brutus, you are no longer Brutus”* cümlesi ile neredeyse tam olarak uyuşmaktadır.

Plutarch (1932), Caesar’ın öldürüleceği güne dair *“bir kâhinin öngöründe bulunduğunu ve bunu Caesar’a açıkça söylediğini, hatta öldürüleceği gün olan Mart’ın 15’inde Caesar senatoya doğru giderken Caesar’a Artemidorus tarafından dikkatli olması için bir mektup verildiğini ancak Caesar’ın etrafındaki komplocuların durumu anlayarak onu oyalamaları sonucu bu mektubu okumaya, fırsatının olmadığını”* ifade etmiştir (s. 890-891). Shakespeare, bu olaylara gönderme yaparken şu söylemleri kullanmıştır:

“CAESAR
 Who is it in the press, that calls on me?
 I hear a tongue shriller than all the music
 Cry, Caesar: Speak, Caesar is turn’d to hear.
 SOOTHSAYER
 Beware the Ides of March.
 CAESAR
 What man is that?
 BRUTUS
 A Soothsayer bids you beware the Ides of March.
 CAESAR
 Set him before me, let me see his face.
 CASCA
 Fellow, come from the throng, look upon Caesar.
 CAESAR
 What say’st thou to me now? Speak once again.
 SOOTHSAYER
 Beware the Ides of March.
 CAESAR
 He is a dreamer, let us leave him: Pass.”
 (Shakespeare, 1954: s. 28)

Söylemdeki *“Beware the Ides of March”* cümlesi, Caesar’ın kahin tarafından 15 Mart’a dikkat etmesi için bir uyarı olarak görülmektedir. Caesar’ın *“He is a dreamer, let us leave him: Pass”* söylemi ise bu kahine inanmadığına ve onu dinlememeleri gerektiğine dair bir cümledir. Bu söylem, Plutarch’ın (1932) verdiği biyografik bilgi ile tam olarak uyuşmaktadır.

“Caesar’ın öldürüleceği günün bir önceki akşamı ilginç sesler duyulduğu, gökyüzünde tuhaf ışıkların görüldüğü ve vahşi hayvanların Caesar’ın bulunduğu yerin üstünde dolaştığı” bilgisini veren Plutarch’ın (1932: s. 890) eserine yapılan açık göndermelerden biri şu söylemde karşımıza çıkmaktadır:

"CALPURNIA
 Caesar, I never stood on ceremonies,
 Yet now they fright me: There is one within,
 Besides the things that we have heard and seen,
 Recounts most horrid sights seen by the Watch.
 A lioness hath whelped in the streets,
 And graves have yawn'd, and yielded up their dead;
 Fierce fiery warriors fought upon the clouds,
 In ranks and squadrons, and right form of war,
 Which drizzl'd blood upon the Capitol:
 The noise of battle hurtled in the air:
 Horses did neigh, and dying men did groan,
 And ghosts did shriek and squeal about the streets.
 O Caesar, these things are beyond all use,
 And I do fear them."
 (Shakespeare, 1954: s. 56)

Söylemdeki *"a lioness hath whelped in the streets / graves have yawn'd / fierce fiery warriors fought upon the clouds / the noise of battle hurtled in the air"* cümleleri, Caesar'ın öldürülmeden önceki gece gökyüzündeki tuhaf sesleri ve ışıkları anlatmaktadır. Bu söylem, Plutarch'ın biyografik bilgisi ile uyusmaktadır.

Bu kehanetlerin üzerine Caesar'ın karısının *"Caesar'dan o gün senatoya gitmemesini, mümkünse toplantıyı başka bir gün ertelemesini istediğini ve bunun için yalvardığını"* anlatan Plutarch'ın (1932: s. 891) eserine Shakespeare (1954) şöyle atıf yapmıştır:

"CALPURNIA
 Alas my Lord,
 Your wisdom is consum'd in confidence:
 Do not go forth today: Call it my fear,
 That keeps you in the house, and not your own.
 We'll send Mark Antony to the Senate house:
 And he shall say, you are not well today:
 Let me upon my knee, prevail in this."
 (Shakespeare, 1954: s. 57)

"Do not go forth today" cümlesi ile Calpurnia, Caesar'ın bugün dışarı çıkmamasını istediği, *"let me upon my knee"* cümlesi ile de diz çöküp yalvardığı görülmektedir. Shakespeare'in Calpurnia karakterine ürettirdiği bu söylem, Plutarch'ın biyografik anlatımı ile tam olarak örtüşmektedir.

Bir önceki metinlerarasılık ilişkisine verilen örneği olayların kronolojik sıralamasıyla devam ettirmek gerekirse, Caesar'ın eşinin o gün evden çıkmaması için uyarılarına gönderme yaptıktan hemen sonra Shakespeare'in (1954) Plutarch (1932) tarafından anlatılan *"Decimus'un hileli ve alaycı sözlerle Caesar'ı o gün senatoya gitmeye ikna etmesine"* (s. 891) bir gönderme yaptığı bulmuştur. Bu metinlerarası gönderge Shakespeare'in kullandığı şu söylemde görülebilir:

"DECIVS
 Most mighty Caesar let me know some cause,
 Lest I be laugh'd at when I tell them so.
 .....
 DECIVS
 This dream is all amiss interpreted,
 It was a vision, fair and fortunate:"
 (Shakespeare, 1954: s. 58)

"... laugh'd at when I tell them so" cümlesinde Decius, Caesar'ın senatoya gelmeme nedenini söylediğinde oradaki herkesin buna güleceğini, *"this dream is all amiss interpreted"* cümlesinde ise bu

rüyanın yanlış yorumlandığını söyleyerek Caesar'ı hileli ve alaycı sözlerle senatoya gelmesi için ikna etmeye çalışır. Plutarch'ın (1932) anlatımı ile bu söylem tamamen uyuşmaktadır.

Caesar'ın öldürülme anına gelindiğinde, Shakespeare'in (1954) yine Plutarch'tan (1932) esinlendiği görülmektedir. Plutarch (1932) "Caesar'ın ölümünün Metellus Cimber'in kardeşinin sürgünden geri getirilmesine dair bir istek ile başladığını, diğer komplocuların da Metellus Cimber'e destek verdiğini, Caesar bunu kabul etmeyince ilk vuruş darbesini Casca'nın yaptığını, ardından diğerlerinin de saldırarak Caesar'a ölümcül kılıç darbeleri vurduklarını, Caesar'ın ise onlara karşı koyduğunu ancak çok güvendiği Brutus'un de ona saldırdığını görünce direnmekten vazgeçtiğini" söylemektedir (s. 892-893). Shakespeare (1954) bu olaya oyunda şu söylemle gönderme yapmıştır:

"METELLUS
Is there no voice more worthy than my own,
To sound more sweetly in great Caesar's ear
For the repealing of my banish'd brother?
BRUTUS
I kiss thy hand, but not in flattery Caesar:
Desiring thee that Publius Cimber may
Have an immediate freedom of repeal.
CAESAR
What Brutus!
.....
CAESAR
Hence: Wilt thou lift up Olympus?
DECIUS
Great Caesar.
CAESAR
Doth not Brutus bootless kneel?
CASCA
Speak hands for me!
They stab Caesar.
CAESAR
Et tu Brute? Then fall Caesar.
Dies"
(Shakespeare, 1954: s. 64-65).

Bu söylemde Metellus'un "*for the repealing of my banish'd brother*" cümlesi, Plutarch'ın (1932) anlattığı gibi tartışmanın Metellus'un sürgündeki kardeşinin affedilmesi için başlatıldığını, Brutus ve Decius gibi soyluların Metellus'tan taraf olduğunu, Caesar'ın "*Wilt thou lift up Olympus*" (Olimpos'u yerinden oynatabilir misiniz?) cümlesi bu isteğe karşı geldiğini, Casca'nın "*speak hands for me*" (benim yerime siz konuşun ellerim) cümlesi ile ilk darbeyi indirdiğini, "*They stab Caesar*" (Caesar'ı bıçaklarlarlar) cümlesi diğer komplocuların da Caesar'a vurduğunu, Caesar'ın "*Et tu Brute*" (sen de mi Brutus)³ cümlesi Brutus'ün kendine saldırmasını hiç beklemediğini, "*Then fall Caesar*" cümlesi bunun üzerine Caesar'ın karşı koymayı bırakıp yere düştüğünü, "*dies*" göstergesi de sonunda öldüğünü göstermektedir. Bu söylem, tamamıyla Plutarch'ın (1932) I. yüzyıldaki biyografi yazısının tiyatro metnine dönüştürülmüş biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Plutarch'a göre (1932), Caesar'ın öldürülmesinden sonra "Brutus yanındaki diğerleri ile birlikte dışarı çıkarak halka bu durumun sebebini açıklamaya, Caesar'ın kral olarak Roma'nın demokrasisine ve halkın özgürlüğüne kısıtlama getireceği düşüncesiyle öldürüldüğünü söylemeye gider; halk da Caesar'a üzüldüğü ve Brutus'e saygı duyduğu için sessizce onu dinlerler" (s. 893). Shakespeare'in bu bilgiye yaptığı atıf şöyledir:

³ Bu paragraftaki parantez içindeki Türkçe çeviriler bu çalışma için tarafımızdan yapılmıştır.

“3 PLEBEIAN

The noble Brutus is ascended: Silence.

BRUTUS

Be patient till the last.

Romans, countrymen, and lovers, hear me for my cause, and be silent, that you may hear. Believe me for mine honour, and have respect to mine honour, that you may believe. Censure me in your wisdom, and awake your sense, that you may the better judge. If there be any in this Assembly, any dear friend of Caesar's, to him I say, that Brutus' love to Caesar was no less than his. If then that friend demand why Brutus rose against Caesar, this is my answer: --Not that I loved Caesar less, but that I loved Rome more. Had you rather Caesar were living and die all slaves, than that Caesar were dead, to live all free men? As Caesar loved me, I weep for him; as he was fortunate, I rejoice at it; as he was valiant, I honour him: but, as he was ambitious, I slew him. There is tears for his love; joy for his fortune; honour for his valour; and death for his ambition. Who is here so base that would be a bondman? If any, speak; for him have I offended. Who is here so rude that would not be a Roman? If any, speak; for him have I offended. Who is here so vile that will not love his country? If any, speak; for him have I offended. I pause for a reply.

ALL

None Brutus, none.”

(Shakespeare, 1954: s. 73).

Söylemde üçüncü yurttaşın “*The noble Brutus is ascended: Silence*” cümlesi Brutus’ü soylu (noble) olarak gördüklerini ve sessizce (silence) onu dinlemeleri gerektiğini ifade etmektedir. “*Had you rather Caesar were living and die all slaves, than that Caesar were dead, to live all free men*” (Caesar’ın yaşayıp sizlerin de köle olarak ölmesini mi tercih ederdiniz yoksa Caesar’ın ölüp sizlerin özgür vatandaş olarak yaşamasını mı)⁴ cümlesi de Plutarch’ın belirttiği gibi Brutus’ün Caesar’ı öldürmeyi halkın özgürlüğü için istediğini ve halka da bunu anlattığını göstermektedir. Bu söylem de, Plutarch’ın verdiği biyografik bilgi ile tam olarak örtüşmektedir.

Plutarch’a göre (1932) “Brutus’un konuşması sonrasında Brutus’e saygı duyan halk, Caesar’ın vasiyeti açıklanarak yurttaşlarının her birine kayda değer miktarda servet bıraktığı ortaya çıkınca... komplocuların evlerini talan etmek için şehrin her yerinde bu komplocuları aramaya başlarlar” (s. 893-894). Bu bilgi Shakespeare’in (1954) eserinde şöyle söyleme dökülmüştür:

“ALL

Most true. The Will, let's stay and hear the Will.

ANTONY

Here is the Will, and under Caesar's seal:

To every Roman citizen he gives,

To every several man, seventy five drachmas.

2 PLEBEIAN

Most noble Caesar, We'll revenge his death.

3 PLEBEIAN

O royal Caesar.

ANTONY

Hear me with patience.

ALL

⁴ Bu çalışma için tarafımızdan çevrilmiştir.

Peace ho!
 ANTONY
 Moreover, he hath left you all his walks,
 His private arbours, and new-planted orchards,
 On this side Tiber, he hath left them you,
 And to your heirs for ever: common pleasures
 To walk abroad, and recreate yourselves.
 Here was a Caesar: when comes such another?
 1 PLEBEIAN
 Never, never: Come, away, away:
 We'll burn his body in the holy place,
 And with the brands fire the traitors' houses.
 Take up the body.

2 PLEBEIAN
 Go fetch fire.
 3 PLEBEIAN
 Pluck down benches.
 4 PLEBEIAN
 Pluck down forms, windows, anything."
 (Shakespeare, 1954: s. 80-81)

Antony'nin söylemindeki *"To every Roman citizen he gives ... seventy five drachmas"* cümlesi Caesar'ın her Romalı vatandaşa 75 drahma para bıraktığını, *"he hath left you all his walks / his private arbours, and new-planted orchards"* cümlesi de Caesar'ın kendine ait tüm gezinti yerlerini ve ekili yerlerini dahi Roma halkına bıraktığını, yurttaşların *"fire the traitors' houses... Go fetch the fire... Pluck down benches ... pluck down forms, Windows, anything"* cümleleri de komplocuların evlerini ateşe vermek için etrafta ne var ne yoksa hepsini ateş yakmak için toplamalarını göstermektedir. Bu söylem, Plutarch'ın (1932) biyografik bilgileri ile neredeyse tamamen örtüşmektedir.

Plutarch (1932) *"bu olayın üstüne Brutus ve Cassius'un birkaç gün içinde Roma'dan kaçtıklarını"* söylemiştir (s. 894). Bu olaya Shakespeare'in (1954) yaptığı gönderme şöyledir:

"SERVANT
 I heard him say, Brutus and Cassius
 Are rid like madmen through the gates of Rome."
 (Shakespeare, 1954: s. 81)

Hizmetçinin söylemindeki *"Brutus and Cassius / are rid like madmen through the gates of Rome"* cümlesi, Brutus ve Cassius'un deliler gibi Roma'dan kaçtığını ifade etmektedir. Bu söylem, Plutarch'ın verdiği bilgi ile tamamen uyusmaktadır.

Oyunun ilerleyen bölümlerinde Julius Caesar'ın oğlu Octavius Caesar, Julius Caesar'ın öcünü almak için Roma'ya dönmüş ve Antony ve Lepidus ile birlik olarak Roma dışında olan Brutus ve Cassius'un ordularına karşı savaşmışlardır. Plutarch (1932), *"bir gece dinlenme esnasında Caesar'ın ruhunun Brutus'e gözüktüğünü ve savaş yerinde onu göreceğini, Brutus'ün de ona meydan okuduğunu, sonra savaş esnasında tekrar Caesar'ın ruhu Brutus'e gözüktünce Brutus'ün kendi sonunun geldiğini anladığını"* ifade etmiştir (s. 895). Bu olaya Shakespeare (1954) şu söylemde atıf yapmıştır:

"Enter the Ghost of CAESAR"
 BRUTUS
 Why com'st thou?
 GHOST
 To tell thee thou shalt see me at Philippi.
 BRUTUS
 Well: then I shall see thee again?
 GHOST

Ay, at Philippi.
BRUTUS
Why, I will see thee at Philippi, then:
Exit Ghost
(Shakespeare, 1954: s 97.)

Söylemin başında Caesar'ın hayaleti girer. Brutus'ün "*Why com'st thou*" cümlesiyle niçin geldiğini sorması üzerine Caesar'ın hayaleti "*Thou shalt see me at Philippi*" cevabıyla Brutus'e savaş alanı olan Philippi'de tekrar görüneceğini söyler ve çıkar. Aşağıdaki

"BRUTUS
Why this, Volumnius:
The ghost of Caesar hath appear'd to me
Two several times by night: at Sardis, once;
And this last night, here in Philippi fields:
I know my hour is come."
(Shakespeare, 1954: s. 109)

söylemindeki "*The ghost of Caesar hath appear'd to me...here in Philippi fields*" cümlesi savaş alanında Caesar'ın hayaletinin Brutus'e tekrar görüldüğünü göstermektedir. Ayrıca, "*I know my hour is come*" cümlesi de Brutus'ün artık sonunun geldiğini anladığını göstermektedir. Bu iki söylem, Plutarch'ın (1932) biyografik bilgileri ile tam olarak uyumaktadır.

Shakespeare'in bu oyunu yazarken Plutarch'tan (1932) doğrudan esinlenerek aktardığı diğer bir olay ise "Cassius'un Philippi'deki savaşta yenilmekte olduğunu görüp Caesar'ı vurduğu bıçağın aynısı ile kendini öldürmüş olmasıdır" (s. 894). Bu olay Shakespeare tarafından şu söylem ile verilmiştir:

CASSIUS
Caesar, thou art reveng'd,
Even with the sword that kill'd thee.
Dies
(Shakespeare, 1954: s. 104)

Cassius'un bu söylemindeki "*Caesar thou art reveng'd / Even with the sword that kill'd thee*" (Seni öldüren kılıçla öcünü aldın Caesar)⁵ cümlesi ve sonrasında "*dies*" göstergesinden anlaşılacağı üzere ölmesi Shakespeare'in bu oyunu yazarken I. yüzyılda soylu Romalı ve Yunanların biyografilerini yazan Plutarch'tan (1932) esinlendiğini göstermektedir.

Bu çözümlemede görüldüğü gibi, Riffaterre'in (1978) metinlerarasılık kuramına göre Shakespeare'in Julius Caesar oyununun *hipogramı*, yani çekirdek ögesi Plutarch'ın (1932) *The Lives of the Noble Grecians and Romans* (Soylu Yunan ve Romalıların Hayatları) ismiyle İngilizce çevrilen M.S. I. yy.'da yazdığı eseridir. Shakespeare (1954) Plutarch'ın (1932) bu eserinde anlatılan tarihi olaylardan esinlenerek, kullandığı söz sanatları yardımıyla bu oyunu üretmiştir. Oyunun dayandığı çekirdek metni bulduktan sonra, oyunun içindeki diğer ikonografik ve mitolojik gönderge bulguları ve çeviri değerlendirmesi aşağıdaki bölümde açıklanacaktır.

3.2. İkonografik ve Mitolojik Göndergelerin Çeviri Değerlendirmesi

Bu çözümlemede, çevirisinde anlam bozucu eğilim saptanan ve metinlerarasılık ilişkisi yaratan her söylemin Riffaterre'in kuramına göre nasıl dilbilgisel aykırılık yarattığı, geri dönüşlü okuma ile bu aykırılığın giderilerek bu göndergenin nereye dayandığı, yani Shakespeare'in bu göndergeyi mitoloji

⁵ Bu çalışma için tarafımızdan çevrilmiştir.

ve ikonografide nereden esinlenerek kullandığı ve bu göndergelerin Türkçe çevirilerinde hangi anlam bozucu eğilimler saptandığı verilmiştir.

Örnek 1:

“SOOTHSAYER
Beware the Ides of March.
CAESAR
What man is that?
BRUTUS
A Soothsayer bids you beware the Ides of March.”
(Shakespeare, 1954: s. 28)

Bu söylemde bir kâhin Julius Caesar'ı Mart'ın 15'i hakkında uyarılmaktadır. Salzman (1991) “eski Roma takviminde yılın başlangıcının Mart ayı” (s. 110) olduğunu ifade etmiştir. Bu bilgi şu gerçekte desteklenebilir. İngilizcede bir önek olan “-octo” eki Türkçedeki “sekiz” sayısının karşılığıdır. Bu Kimya alanındaki Latince isimlendirmelerde de sık kullanılan ve bu bilim alanında da “sekiz” anlama gelen bir önektir. İngilizce ay isimlerinden “October” Türkçedeki “Ekim” ayına denk gelmektedir. Günümüzde kullandığımız Miladi Takvim’de Ekim ayı onuncu aya denk gelmesine rağmen başındaki ek olan “octo”, “sekiz” anlamı katmaktadır. Eski Roma takviminde Salzman'ın (1991) ifade ettiği gibi yeni yıl Mart ayından itibaren başladığına göre Ekim ayı yılın sekizinci ayına denk gelmelidir. Bu yüzden İngilizcede “sekiz” anlamını katan “octo” öneki ile İngilizcede “October” Türkçedeki “Ekim” ayını karşılamaktadır. Ides of March, eski Roma takviminde yılın ilk ayı olan Mart'ın 15'ine tekabül etmektedir. İngilizcede şu anda yaygın kullanıma sahip olmayan “Ides” göstergesinin yarattığı bu metinlerarası ilişki Türkçe çevirilerde şöyle karşımıza çıkmaktadır:

EM1
“KÂHİN
Martın on beşinden sakın.
SEZAR
Bu adam da kim?
BRUTUS
Bir kahin size martın on beşinden sakınmanızı söylüyor.”
(Shakespeare, 1942: s. 15)

EM2
“KÂHİN
Ayın onbeşlerinden sakın.
CESAR
Kim oluyor bu adam?
BRUTUS
Bir kahin ayın onbeşlerinden sakın diyor.”
(Shakespeare, 1966: s. 12)

EM3
“FALCI
Mart'ın on beşinden sakın!
CAESAR
Kim bu adam?
BRUTUS
Bir falcı. 'Mart'ın on beşinden sakın,' diyor.”
(Shakespeare, 2002: s. 26)

Caesar'ın katledileceği tarih olan Mart'ın 15'ine önceleme yapan “Beware the Ides of March” cümlesi EM1'de “martın on beşinden sakın” cümlesi ile Türkçeye çevrilirken, EM3'te “Mart'ın on beşinden sakın” şeklinde Türkçeye taşınmıştır. Çeviri metin okuru bu cümleden sonra oyunun ileriki kesitlerinde Mart'ın on beşinde Caesar'ın başına bir felaket geleceğini beklemektedir ve özgün metin

okuru için metinlerarasılık ilişkisi taşıyan bu söylem çeviri metin okuru için de aynı işleve sahiptir bu yüzden herhangi bir anlam bozucu eğilim bulunamamıştır. Ancak EM2’de “Beware the Ides of March” cümlesi “ayın onbeşlerinden sakının” şeklinde çevirmiştir. Oyunun daha önceki bölümlerinde “Mart” ayı göstergesi hiç geçmediği için bu çevirideki “March” için kullanılan “ayın” göstergesi, çeviri metin okuru için hangi ay olduğu belli olmayan bir ay olarak yorumlanabilir, ayrıca Roma takviminde geçen “Ides” göstergesi EM2’de “onbeşlerinden” göstergesi ile çevrilmiştir. Bu durumda “ayın onbeşleri” ifadesindeki çoğulluk eki çeviri metin okuru için içinde buldukları ay olarak değil, herhangi bir ayın on beşi anlamını vermektedir. Oyunun daha önceki bölümünde de hangi ay olduğu belli olmadığı için EM2’deki çeviride Öztürk Kasar’ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) çeviride anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre bu durum anlamın bulanıklaştırılmasına örnek gösterilebilir zira özgün eserdeki özel bir gösterge genelleştirilmiş bir gösterge ile EM2’ye taşınmıştır.

Örnek 2:

“CASSIUS
Ye gods, it doth amaze me,
A man of such a feeble temper should
So get the start of the majestic world,
And bear the palm alone.”
(Shakespeare, 1954: s. 32)

Cassius’un Caesar’a teklif edilen krallık tacı için ürettiği bu söylemde “*bear the palm alone*” cümlesi kültürel bir göndergedir ve özgün metin okurunu buradaki metinlerarası ilişkiyi alımlayabilmek için geri dönüşlü okuma yapmaya teşvik eder. Bu cümledeki “*palm*” kelimesi “*palmye ağacı*” ve “*hurma*” anlamına gelen bitkilerdir. Ancak bir zafer sonrası krala bu bitkilerin verilerek onun da bu bitkileri tek başına taşıması anlam taşımayan bir cümle olur. Oxford’un çevrimiçi sözlüğünde “*palm*” için “*zafer sembolü olarak verilen ağaç dalı*” karşılığı da bulunmaktadır (Erişim tarihi: [29.01. 2016]). Geri dönüşlü okuma sonucunda bulunmuştur ki Tarbell (1908) “zafer çelenklerinde bulunan hurma dalının zaferin en bilinen sembolü” (s. 264) olduğunu ifade etmiştir. Bu söylemin Türkçe çevirileri şöyledir:

EM1
“CASSIUS
Hey Tanrılar, bu beni hayrete düşürüyor, bu kadar zayıf yürekli bir adam, bir haşmet aleminin başına geçiyor ve zaferi tek başına yükleniyor.”
(Shakespeare, 1942: s. 23)

EM2
“CASSIUS
Hey tanrılar! aklım duracak şaşkınlıktan:
Öylesine zayıf yürekli bir insan
Nasıl oluyor da koca dünyanın başına geçip
Zafer çelenkleri takıyor başına!”
(Shakespeare, 1966: s. 17)

EM3
“CASSIUS
Ey tanrılar! Böyle yüreksiz biri,
Şu koca alemin başına geçsin,
Hurma yaprağını tek başına taşıyın!
Şaşmamak elde değil.”
(Shakespeare, 2002: s. 31)

“Bear the palm alone” cümlesi EM1’de “zaferi tek başına yükleniyor” şeklinde çevrilirken, EM2’de “zafer çelenkleri takıyor başına” cümlesiyle Türkçeye aktarılmıştır. Hem EM1’de hem de EM2’de özgün metindeki “palm” göstergesi “hurma” göstergesi ile Türkçede karşılanmak ve metinlerarası

ilişki yaratmak yerine, açık bir şekilde okura sunulan “zafer çelenkleri” göstergesi olarak çevrilmiştir ve böylece çeviri metin okuru herhangi bir geri dönüşlü okuma yapmaksızın metinlerarası ilişkiyi de fark edemeyip metni alımlamaya devam edecektir. Çeviri metin okuru bu metinlerarası ilişkiyi herhangi bir geri dönüşlü okuma yapmaksızın doğrudan metnin içinde bulabilmektedir zira çevirmenler göstergeye aşırı anlam yüklemişlerdir. Bu durum Öztürk Kasar’ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) çeviride anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre anlamın aşırı yorumlanmasına örnek olarak gösterilebilir. Ancak EM3’te “bear the palm alone” cümlesi için “hurma yaprağını tek başına taşısın” karşılığı bulunmuştur ve özgün metin okuru gibi çeviri metin okuru da bu cümledeki dilbilgisel aykırılığı çözebilmek için “hurma yaprağı” göstergesini alımlayabilmek için geri etkili okuma yapmak zorundadır. EM3’te dipnotta hurma yaprağının Roma’da şan ve şerefi temsil ettiğini açıklamıştır ancak Öztürk Kasar’ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) çeviride anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre bu söylemin EM2’de yapılan çevirisinde herhangi bir anlam bozucu eğilim saptanmamıştır.

Örnek 3:

“CASSIUS
Men at some time, are masters of their fates.
The fault (dear Brutus) is not in our Stars,
But in ourselves, that we are underlings.”
(Shakespeare, 1954: s. 32)

Bu söylemde yazar, “stars” göstergesini metinlerarası bir gönderge olarak kullanmıştır. Bu gösterge büyük harfle yazılarak okura bir uyarı yapılmıştır. Okur bu söylemdeki “stars” göstergesini bir uzay cismi olan “yıldızlar” olarak yorumlayamaz zira bu durum dilbilgisel aykırılık yaratmaktadır. Bu dilbilgisel aykırılığı çözmeden okumaya ve metnin anlam evrenini kavramaya devam etmek oldukça güçtür, bu yüzden okur geri dönüşlü okuma yapmak veya kendi kültürel altyapısına dayanmak durumundadır. Buradaki “yıldızlar” göstergesinin “kader, alın yazısı” anlamına gelen “fate” göstergesi ile aynı söylemde yer alması aslında astronomi terimi olarak değil, astroloji terimi olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Sondheim (1939) “Shakespeare zamanında İngiliz kültüründe astrolojinin, yani yıldızların büyük bir öneme sahip olduğu belirtmiş ve Shakespeare’in pek çok oyununda bu kültürel öğeye gönderme yaparak ‘stars’ göstergesini kullandığını” (s. 243) ifade etmiştir. Bu geri dönüşlü okuma yoluyla söylemdeki “stars” göstergesinin astroloji alanındaki “yıldızlar” göstergesine gönderme olduğu düşünülmektedir. Özgün metin okuru geri dönüşlü okuma yoluyla bu metinlerarasılık ilişkisini bulabilmektedir. Bu durumda çeviri metinlerden beklenen de bu göstergeyi çeviri metin okuruna metinlerarasılık ilişkisini bulduracak bir biçimde çevrilmesidir. Bu göstergenin erek metinlerdeki çevirileri aşağıdaki gibidir:

EM1
“CASSIUS
Zaman olur ki insanlar alın yazılarına hükmederler: Azizim Brutus, eğer biz yamak olmuşsak kusur yıldızlarımızda değil, o bizim kendi içimizde.”
(Shakespeare, 1942: s. 23)

EM2
“CASSIUS
Gün gelir, insan kaderini avucuna alabilir:
Birer uşak gibi yaşıyorsak, sevgili Brutus,
Kabahat yıldızlarımızda değil, kendimizde.”
(Shakespeare, 1966: s. 17-18)

EM3
“CASSIUS

Bazen insan kendi kaderini kendi belirler.
 Şu anda kuldun farkımız yoksa,
 Kusur bizde, aziz Brutus, burçlarımızda değil."
 (Shakespeare, 2002: s. 32)

EM1’de özgün metindeki “fate” göstergesi “alın yazısı” olarak, “stars” göstergesi de “yıldızlar” olarak çevrilmiştir. EM2’de “fate” göstergesi “kader” olarak, “stars” göstergesini de “yıldızlar” olarak çevirmiştir. Çeviri metin okuru bu her iki çeviride de “yıldızlar” göstergesinde dilbilgisel aykırılık olduğunu, “alın yazısı, kader” gibi göstergelerle birlikte kullanıldığında astrolojik bir terim olan “yıldız” göstergesinin kullanıldığını alımlayarak buradaki metinlerarası ilişkiyi bulabilir. Ancak EM3’te “stars” göstergesinin “burçlar” göstergesi olarak Türkçeye aktarıldığı görülmektedir. EM1 ve EM2’nin tam aksine EM3’te çeviri metin okuruna geri dönüşlü okuma yaparak “stars” göstergesinin çözümlenmesi gereken bir dilbilgisel aykırılık olduğunu sezdirilmemiş, ayrıca Shakespeare’in diğer eserlerinde de kullandığı bu metinlerarasılık ilişkisi yok edilmiştir. EM3 okuru, özgün metinde üstü kapalı bir anlatım olarak verilen göstergeyi geri dönüşlü okuma yapmaksızın doğrudan bulabilmektedir. Bu durum, Öztürk Kasar’ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre aşırı anlam ortaya çıkması, özgün eserde üstü kapalı verilen bir anlatımın çeviri eserde okura doğrudan sunulması sebebiyle anlamın aşırı yorumlanmasına bir örnek olarak gösterilebilir.

Örnek 4:

“CASCA
 And yesterday the Bird of Night did sit,
 Even at noon-day, upon the Market-place,
 Hooting, and shrieking.”
 (Shakespeare, 1954: s. 39)

Bu söylemde, Caesar’ın yakında öleceğini öncelemek amaçlı kültürel inançlara dayanan bir metinlerarasılık ilişkisi vardır. Söylemde geçen “Bird of Night” ilk harfleri büyük harfle yazıldığı için açık bir biçimde okuru metinlerarası bir gönderge olduğuna dair uyarılmaktadır. Söylemdeki “hooting” (baykuş sesi), (Cambridge Çevrimiçi Sözlük, Erişim tarihi: [28.01. 2016]) bu göndergenin pek çok kültürde kötüye yorulan baykuşu işaret ettiğini açık hale getirmektedir. Peters (1916) “Amerika’da lise kızları arasında baykuş sesinin halen ölümü çağrıştırdığına dair bir batıl inanç” (s. 445) olduğunu ifade etmiştir. “En eski zamanlardan beri İngiliz kültüründe baykuşlar ölüm ile bağdaştırılan göstergelerdir” (ibid, s. 445). Mitolojiden çok defa yararlanan Shakespeare burada baykuş anlamına gelen “owl” göstergesini kullanmaktan kasıtlı bir biçimde kaçınmış olabilir zira Roma tarihinden bir kesiti anlattığı bu oyunda Roma mitolojisine çok defa gönderme yapmışken “owl” göstergesinin mitolojide bilgelik ile bağdaştırıldığını bildiği için “owl” yerine “Bird of Night” göstergesini kullanmış olabilir. Littleton (1980) baykuşun Yunan mitolojisinde bilgelik ile bağdaştırıldığını söylemiştir. Bu bilgiler, Shakespeare’in bu söylemde, zaten tüm oyun boyunca mitolojik göndergelerle sınırdığı okurunu yanlış yönlendirmemek için “owl” göstergesi yerine “Bird of Night” göstergesini tercih ettiğini ve ölümü daha çok içindeki “night” (gece) göstergesi ile bağdaştırmak istemiş olabileceği düşündürülebilir. Bu durumda söylemin Türkçe çevirilerinde de bu göstergenin okuru özgün metindeki anlamından değişik alımlamalara götürmeyecek bir şekilde çevrilmesi beklenmektedir. Bu göstergenin Türkçe çevirileri şöyledir:

EM1
 “CASCA
 Dün de gece kuşu, öğle vakti güpegündüz çarşı meydanına konup, çığlık çığlığa öttü.”

(Shakespeare, 1942: s. 40)

EM2

“CASCA

Dün de gece kuşu, güpe gündüz, öğle vakti,
Ötüp durmuş çarşının ortasında, çığlık çığlığa.”

(Shakespeare, 1966: s. 27)

EM3

“CASCA

Dün de gece kuşu baykuş, gün ortasında,
Pazar yerine tünemiş, huu huu diye ötüyor,
Çığlıklar atıyordu.”

(Shakespeare, 2002: s. 41)

Hem EM1’de hem EM2’de “Bird of Night” göstergesi “gece kuşu” göstergesi ile Türkçeleştirilmiş ve “hooting” yüklemi de “çığlık çığlığa” şeklinde çevrilerek bu kuşun baykuş olduğu çeviri metin okuruna sezdirilmiştir. Bu söylemin sözü geçen iki çevirisinde de herhangi bir anlam bozucu eğilim saptanmamıştır. Ancak “Bird of Night” göstergesi EM3’te “gece kuşu baykuş” olarak çevrilmiştir. Özgün metinde “baykuş” göstergesi hiç geçmezken ve belirtilen sebepler dolayısıyla yazar tarafından kasıtlı bir biçimde kaçınılmış olabileceken, EM3’te “baykuş” göstergesi okura doğrudan verilmiştir ve okur hem “baykuş” yerine “gece kuşu” denmesinin sebebini geri dönüşlü okuma yapmak zorunda olmadan doğrudan öğrenebilmiş, hem de özgün metin okurunun bu hayvanın hangisi olduğunu anlamak için yaptığı yorumlama ediminden mahrum kaldığı için edebi eserden alacağı haz azalmış olabilir. Öztürk Kasar’ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) çeviride anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre bu durum anlamın aşırı yorumlanmasına örnek gösterilebilir zira özgün eserdeki saklanmış olan bir gösterge aşırı bir çeviri yapılarak okura apaçık hale getirilmiştir.

Örnek 5:

“BRUTUS

The exhalations, whizzing in the air,
Give so much light, that I may read by them.”

(Shakespeare, 1954: s. 45)

Bu söylem metindeki metinlerarasılık ilişkilerinin önemli olanlarından biridir. Ayrıca doğru alımlanması durumunda bu söylem aynı zamanda oyunun ileriki bölümlerinde yaşanacak olan Caesar’ın öldürülmesi gibi önemli bir olayın da öncüsü niteliğindedir. Söylemde geçen “exhalations” kelimesi günümüz İngilizcesinde “nefes alma” anlamına geliyorken, Pemberton (1971) eskiden bu kelimenin “meteor” anlamında kullanıldığını ifade etmiştir. Fakat burada diğer bir dilbilgisel aykırılık öne çıkmaktadır zira söylemde “exhalations” kelimesini niteleyen “whizzing” “vız diye ses çıkarma” anlamına gelmektedir ve meteor düşerken bir ses çıkarmamaktadır. Ancak Pemberton (1971) Olmstead’ten yaptığı alıntıda bir meteorun düşüşünün gökyüzünde bir ses çıkarttığını ifade etmiştir. Ayrıca bir abartı olarak kullanılan “give so much light that, that I may read by them” cümlesi düşen meteorların aydınlığıyla kâğıtlardaki yazıların bile okunduğunu ifade etmektedir. Bu konuda Pemberton (1971) Olmstead’e dayandığı görüşünde, zamanında meteorların kâğıtta yazanları bile okuyabilecek kadar aydınlık yaratarak düştüğünü ifade etmiştir. Bu dilbilgisel aykırılıklar anlam evrenini çözebilmek için özgün metin okurunu geri dönüşlü okuma yapmaya zorunlu bırakmaktadır. Aslında gökyüzünde “yıldız kayması” diye halkın diline yerleşmiş olan inanç, meteor düşmesidir. Halk dilinde “meteor düştü” demek yerine “yıldız kaydı” denmektedir. Olson (1984), “düşen meteorların eski çağlardan beri veba gibi hastalıklar veya ölümle bağdaştırıldığını” (s. 216) ifade etmiştir. Burada düşen meteora ses de katılmasının nedeni ölecek olan kişi, yani Caesar’ın büyük bir

insan olması olabilir. Metinlerarası ilişki olarak çözümlenebilecek bu söylemin ve içindeki metinlerarası göndergelerin erek metinlerdeki çevirisi şöyledir:

EM1
"BRUTUS
Gökten vızır vızır dökülen yıldızlar o kadar ışık veriyor ki aydınlıklarıyla bunu okumak kabil."
(Shakespeare, 1942: s. 59)

EM2
"BRUTUS
Havayı saran şimşek parıltıları
Öyle ışık salıyor ki yazı okunuyor neredeyse."
(Shakespeare, 1966: s. 36)

EM3
"BRUTUS
Gökte akan yıldızlar öyle ışık saçıyor ki,
Yeterince aydınlanıyor burası."
(Shakespeare, 2002: s. 51)

EM1'de "exhalations, whizzing in the air" cümlesi "gökten vızır vızır dökülen yıldızlar" diye çevrilerek "exhalations" göstergesinin çevirisi Türkçede hem "meteor düştü" demek yerine kullanılan "yıldız kayması" olayını hem de ses çıkardığını çeviri metin okuruna sunmuştur. EM3'te ise "gökte akan yıldızlar" cümlesi ile "exhalations" göstergesini Elizabeth Çağı İngilizcesindeki anlamıyla çevrilmiştir. Bu söylemlerde "yıldız kayması" göstergesini okuyan çeviri metin okuru, yaygın inanç gereği birinin öleceğini beklemektedir ve Caesar'ın ölümüne ilişkin bir öngöründe bulunabilmektedir. Ancak "Exhalations, whizzing" öbeği EM2'de "şimşek parıltıları" öbeği ile çevrilmiştir. Türkçede "şimşek" göstergesi herhangi bir ölüm olayını çağrıştırmamaktadır ve erek metin okuruna Caesar'ın öleceğini öncelememiş olur. Bu durumda, özgün metindeki söylem ile ilişkili ancak yanlış bir anlam üretilmiştir ve bu durum Öztürk Kasar'ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) çeviride anlam bozucu eğilimler dizgeselliğinde anlamın bozulmasına örnek gösterilebilir.

Örnek 6:

"BRUTUS
Seek none Conspiracy,
Hide it in smiles, and affability:
For if thou path thy native semblance on,
Not Erebus itself were dim enough,
To hide thee from prevention."
(Shakespeare, 1954: ss. 46-47)

Bu söylemdeki metinlerarası gönderge oyunun anlam evreni için bir önem arz etmektedir. Söylemdeki "Erebus" mitolojik öğelere bir metinlerarası göndermedir. Hansen (2005) "Erebus'un karanlık ve ölümle ilişkilendirildiğini" (s. 165) ifade ederken, Yancey (1945) "mitolojide Erebus'un ölülerin Hades'e giderken geçtikleri nehrin üst kısmı" (ss. 9-19) olduğunu ifade etmiştir. Bu söylemde Brutus, Caesar'a kurdukları komplonun ne kadar karanlık bir olay olduğunu göstermek için ölülerin ilk hareket mekânı olan mitolojideki "Erebus"tan bile daha karanlık bir olay olduğunu ifade etmiştir. Bu metinlerarası göstergenin erek metinlerdeki çevirisi şöyledir:

EM1
"BRUTUS
Hiçbir şey arama fesat; onu güler yüzle nezaketin içine sakla: çünkü eğer tabii halinle yürürsen, gayyanın karanlığı bile seni tahminin gözünden gizleyecek kadar derin olamaz."
(Shakespeare, 1942: ss. 61-62)

EM2
 "BRUTUS
 Boşuna arama, ey İhanet! Sakla kendini
 Güler yüz, tatlı sözler arkasında;
 Yoksa en derin Gayya kuyuları bile
 Saklayamaz seni kuşkunun gözlerinden."
 (Shakespeare, 1966: s. 38)

EM3
 "BRUTUS
 İyisi mi hiç arama, ey komplo!
 Gülücükler, şirinlikler arkasına gizlen.
 Sakın doğal halinle dolaşayım deme etrafta,
 Yoksa, ne kadar loş ve karanlık olsa da,
 Erebus bile yetmez seni gizlemeye."
 (Shakespeare, 2002: s. 53)

Çeviri metin okuru EM3'te bu söylemi özgün metin okuru gibi ancak "Erebus" göstergesinin yarattığı dilbilgisel aykırılığı çözerek alımlayabilecektir. "Erebus" göstergesi çözülmeksizin çeviri metin okuru metinlerarası ilişkiyi, dolayısıyla oyunun anlam evrenini yakalayamamış olur, bu yüzden Bozkurt'un EM3'te bu söylemin çevirisinde herhangi bir anlam bozucu eğilim saptanmamıştır. Ancak "Erebus" mitolojik göndergesi EM1'de "gayya" göstergesi ile karşılanırken, EM2'de "gayya kuyuları" olarak çevrilmiştir. Bu iki çeviri "Erebus" mitolojik göndergesini sona erdirmiş ve özgün eserde okurdan geri dönüşlü okuma yaparak bulunması istenmiş olan metinlerarası ilişki, EM1 ve EM2 tarafından okura açıkça sunulmuştur. Türk Dil Kurumu'nun çevrimiçi sözlüğüne göre "gayya", "cehennemde bulunduğu varsayılan bir kuyunun veya derenin adı" olarak tanımlanmıştır (Erişim tarihi: [29.01. 2016]). Dolayısıyla EM1 ve EM2'de bu söylemdeki mitolojik gönderge olan "Erebus" göstergesi çevirmenlerin yorumlarını katarak çeviri metin okuruna açıkça sundukları için Öztürk Kasar'ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre anlamın aşırı yorumlanmasına birer örnek oluşturmaktadırlar.

Örnek 7:

"CASCA
 Here, as I point my sword, the Sun rises,
 Which is a great way growing on the South,
 Weighing the youthful season of the year."
 (Shakespeare, 1954: s. 47)

Bu söylem, oyunda "Ides of March" diye geçen 15 Mart'tan hemen önceki gün geçmektedir, yani söylem üretildiğinde 14 Mart'tır. Fakat bu söylemde geçen "the youthful season of the year" (yılın erken zamanları) ifadesi bu bilgiye göre dilbilgisel aykırılık oluşturmaktadır. Özgün metin okuru bu dilbilgisel aykırılığı gidermek için geri dönüşlü okuma yaptığında, eski Roma takviminin başlangıcının 1 Mart olduğu görülmektedir. Salzman (1991) "Romalıların kullandığı ilk takvimde yılın Mart ayından itibaren başladığının kabul edildiğini" (s. 110) ifade etmiştir. Bu geri dönüşlü okuma yoluyla anlaşılmaktadır ki olayların anlatıldığı dönemde Mart'ın 14'ü, bugün kullanılan takvimdeki gibi yılın üçüncü ayı değil, henüz daha yılın ilk günlerinden biri olarak görülmektedir. Bu oyunun çevirilerinde de çeviri metin okuruna bu dilbilgisel aykırılık sunulmalı ve okur bu aykırılığı çözmek için geri dönüşlü okuma yapmak zorunda bırakılmalıdır. Bu metinlerarası gönderge erek metinlerde şöyle çevrilmiştir:

EM1

"CASCA

Senenin bu erken çağını düşünecek olursak, gün, cenuba doğru iyice ilerlemiş gibi görünen şu noktadan, şu kılıcımın ucuna düşen yerden doğar."

(Shakespeare, 1942: s. 64)

EM2

"CASCA

Şurdan, kılıcımın ucundan doğacak güneş;
Baharda bir hayli güneyden yanadır."

(Shakespeare, 1966: ss. 39-40).

EM3

"CASCA

Güneş şuradan doğuyor,
Yani güneye yakın bir yerden;
Mevsimin henüz başındayız çünkü."

(Shakespeare, 2002: s. 54)

EM1'de "the youthful season of the year" ifadesi "senenin bu erken çağı" olarak çevrilmiştir ve çeviri metin okuruna, özgün metin okurunun karşılaştığı dilbilgisel aykırılığı sunulmuş olur. Bu durumda, EM1'de bu söylemin çevirisinde herhangi bir anlam bozucu eğilim bulunamamıştır. Ancak "The youthful season of the year" tamlaması EM3'te "mevsimin henüz başı" olarak çevrilmiştir. Bu çeviride "season" göstergesinin "mevsim" olarak çevrilmesi doğal karşılanabilir. Ayrıca henüz Mart'ın 14'ünde ilkbahar başlamış bile sayılmaz ve bu yüzden "mevsimin henüz başı" denmesi de doğal karşılanabilir. Ancak bu çevirinin okuru, Mart 14'ü sadece ilkbaharın başlangıç zamanlarına ait bir zaman olarak alımlayacaktır ve oyunun anlam evreninde önemli bir yer tutan bu tarihin aslında yeni bir yılın ilk günleri olduğunu, eski Roma takviminde yılın Ocak ayından değil Mart ayından başladığını alımlayamayacaktır zira bu bilgilere ulaşmasını mümkün kılacak bir dilbilgisel aykırılık bulunmamaktadır. EM2'de ise bu tamlama sadece bir kelime ile "baharda" olarak çevrilmiştir ve metinlerarası gönderge yok edilmiştir. Bu durumda her iki çeviride de özgün metindeki söylem ile ilintili ancak yanlış bir anlam üretilmiştir ve Öztürk Kasar'ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre anlamın bozulmasına örnek olarak gösterilebilir.

Örnek 8:

"CAESAR

But I am constant as the Northern Star,
Of whose true fix'd, and resting quality,
There is no fellow in the Firmament."

(Shakespeare, 1954: s. 64)

EM1

"CAESAR

Fakat ben, göklerde hakiki sebat ve sükûna eş olmıyan kutup yıldızı gibi sabitim."

(Shakespeare, 1942: ss. 109-110)

EM2

"CAESAR

Ama ben Kutup yıldızı gibi oynamam yerimden
O yıldız ki bütün göklerde
Eşi yoktur dayatıp yerinde durmakta."

(Shakespeare, 1966: s. 65)

EM3

"CAESAR

Ama ben,
Kuzey yıldızı gibiyim, sağlam dururum.

Gökyüzünde nasıl eşi benzeri yoksa onun,
O nasıl değişmezse, şaşmazsa yerinden,
Ben de öyleyim."
(Shakespeare, 2002: s. 81)

Bu söylemde geçen "Northern Star" göstergesi metinlerarası gönderge olarak kullanılmıştır. Bu göstergenin Türkçe karşılığı EM1 ve EM2'de görülen "kutup yıldızı" olarak veya EM3'te geçen "kuzey yıldızı" olarak düşünülmektedir. İngilizcede aynı anlama gelen diğer bir gösterge ise "Polar Star" veya "Polestar" olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu metinlerarası göndergede dikkat edilmesi gereken nokta şudur ki yazar İngilizcede "kutup yıldızı" anlamını vermek için kullanımı daha popüler olan "Northern Star" göstergesini kullanmış, okura buradaki dilbilgisel aykırılığı dolaysız olarak göstermiştir. Bilindiği üzere bu yıldız halk tarafından hep yerinde sabit duran ve hatta yön bulmak için kullanılabilen bir yıldız olarak tanınmaktadır. Yazar bu söylemde Caesar'ın kendi kararından asla dönmeyeceğini, kararının sabit olduğunu okura aktarabilmek için bu metinlerarası göndergeyi kullanmıştır. Bu göndergenin Türkçe çevirisinde de beklenen, metinlerarası göndergeyi devam ettirmesi ancak bu göndergeyi, özgün metinde olduğu gibi daha popüler olan karşılığı ile aktarılmasıdır. Genelde "kuzey yıldızı" göstergesi Türkçede "Kutup Yıldızı" göstergesi kadar yaygın kullanılmamaktadır. Bu yüzden çevirmenlerin bu söylemin çevirisinde "Kutup yıldızı" göstergesini tercih etmesi, okura "Kuzey yıldızı" gibi aşına olmadığı bir terimi değil, daha çok kullandığı bir terimi sunması açısından uygun olarak düşünülebilir. Bu durumda EM1 ve EM2'de bu söylem için herhangi bir anlam bozucu eğilim bulunamamıştır. Ancak EM3'te "Northern Star" göstergesi için Türkçede tam karşılığı olan ancak "Kutup yıldızı" göstergesine göre daha nadir olarak kullanılan "Kuzey Yıldızı" göstergesini tercih edilmiştir. Özgün metin okuru için bu söylemdeki metinlerarası gönderge bu kadar sürpriz yaratmamaktayken, çeviri metin okuru için bu dilbilgisel aykırılık büyük bir sürpriz olmaktadır. Bu durumda, özgün metindeki göstergenin potansiyel anlamlarından biri kullanılmış ancak bağlam gereği kullanılması daha uygun düşecek anlamı kullanılmamıştır. Bu yüzden, EM3'te bu söylemin çevirisinde özgün metin yazarının amaçlamış olduğu göstergeye göre eksik bir anlam üretilmiştir ve bu durum Öztürk Kasar'ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre anlamın eksik yorumlanmasına örnek olarak gösterilebilir.

Örnek 9:

"CAESAR
Hence: Wilt thou lift up Olympus?"
(Shakespeare, 1954: s. 65)

EM1
"SEZAR
Hadi ordan! Olympus'u mu yerinden kaldırmaya kalkıyorsun?"
(Shakespeare, 1942: s. 111)

EM2
"CAESAR
Çekil karşımdan!
Dağları yerinden oynatabilir misin?"
(Shakespeare, 1966: s. 66)

EM3
"CAESAR
Ne sanıyorsunuz,
Olimpos yerinden oynar mı?"
(Shakespeare, 2002: s. 81)

Komplocuların Caesar'a saldırmak için bir bahane bularak ona yaklaşımları esnasında Caesar onların bahane olarak ürettikleri durumu kabul etmez ve ona övgü dolu sözler söylemelerinin ve ona yalvarmalarının bir işe yaramayacağını, onun fikrini ve duruşunu değiştiremeyeceğini kati bir şekilde anlatabilmek için kendisini Olympus Dağı'na benzetir. Guerber (2012) Olympus Dağı'nın heybetli ve yüksek bir dağ olduğunu ve Yunan Mitolojisinde tanrıların sık uğradıkları bir yer olduğunu ifade etmiştir, bu yüzden mitolojide tanrıların evi olarak bilinen Olympus Dağı bu söylemde metinlerarası bir göndergedir. Okur, özgün eserde karşılaştığı bu dağ ismini geri dönüşlü okuma yaparak çözümleyebilmeli ve ancak o zaman Caesar'ın başkalarının isteklerine boyun eğmeyen biri olduğunu anlayabilmelidir. EM1 ve EM3'te bu söylemin çevirisinde "Olympus" göstergesi kullanılmıştır ve özgün metindeki metinlerarasılık ilişkisini çeviri metin okuruna sunularak özgün metin okuru ile benzer hazzı yakalamasına fırsat sağlanmıştır. Ancak EM2'de "Olympus" göstergesi "dağlar" olarak çevrilmiştir ve böylece çeviri metin okuruna metinlerarası ilişkiyi bulması için çözümlenmesi gereken bir dilbilgisel aykırılık bırakılmamıştır. Bu söylemdeki "Olympos" belli bir gösterge, belli bir dağ adıdır. EM2'deki "dağlar" göstergesi ise genel bir ifadedir. Özgün metinde açık seçik dile getirilmiş bir anlam çeviride genellenerek bulanıklaştırılıyor. Bu durum özgün metindeki bir göstergenin çevirmen tarafından belirsiz bir hale getirilmesine, yani Öztürk Kasar'ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre anlamın bulanıklaştırılmasına neden olmuştur.

Örnek 10:

"ANTONY
I know not Gentleman what you intend,
Who else must be let blood, who else is rank:"
(Shakespeare, 1954: ss. 67-68)

Bu söylemde metinlerarasılık ilişkisi bulunmaktadır. Antonius'un komploculara ürettiği bu söylemindeki "let blood" göstergesi özgün metin okuru için bir dilbilgisel aykırılık yaratmıştır. Bu öbek İngilizcede çok yaygın olmayan bir söz öbeği olduğu için okur bu aykırılığı çözmek adına geri dönüşlü okuma yapmak zorunda kalır. Shakespeare, kelimeler ile oynayarak İngilizceye hem yeni kelimeler kazandırmış hem de yeni kalıplar getirmiştir. Bu gerçek göz önünde bulundurulduğunda, Shakespeare'in çokça yararlandığı Ortaçağ İngiliz kültürüne dair geri dönüşlü okuma yapılarak "bloodletting" göstergesine ulaşılmaktadır. Oxford'un çevrimiçi sözlüğünde (Erişim tarihi: [10.02. 2015]) "bloodletting" için "the surgical removal of some of a patient's blood for therapeutic purposes" (bir hastanın kanının birazının tedavi amaçlı cerrahi olarak dışarı atılması) yani Türkçedeki "hacamat" karşılığı verilmiştir ve bu uygulamanın çoğunlukla eski zamanlara dayandığını ifade etmiştir. Türk Dil Kurumu'nun çevrimiçi sözlüğünde de "hacamat" göstergesi "Vücudun herhangi bir yerini hafifçe çizip üzerine boynuz, bardak veya şişe oturarak kan alma" olarak açıklanmıştır (Erişim tarihi: [10. 02. 2015.]) Görüldüğü üzere bu iki tanım birbirine uyduğu için Shakespeare'in bir kelime oyunu yaparak aslı "bloodletting" olan göstergeyi "let blood" olarak kullandığı ve Ortaçağ İngiltere'sinin kültürel özelliklerine bir metinlerarası gönderge yaptığı anlaşılmaktadır. "Hacamat, Ortaçağ İngiltere'sinde yaygın kullanılan bir iyileştirme türüdür" (Ventura ve Mandeep, 2005: s. 247). Dilbilgisel aykırılık çözümlendikten sonra söylemde bu terimin kullanılma sebebi düşünülecek olursa, Antonius komplocularla karşı ürettiği bu söylemde kendi canından olmamak için çok dikkatli konuşmaktadır ve Caesar'ın ölümünden sonra öldürülecek başka kimler olduğunu sorarken bile Caesar'ın öldürülmesi olayına "cinayet, öldürme" anlamına gelen "murder, killing" gibi yüklem yerine, "pis kanları akıtma ve iyileştirme anlamındaki hacamat" göstergesinin yerini tutan "let blood"

yüklemine kullanmıştır ve böylece komplocuların ülkenin bir sıkıntısını çözmek için pis kan akıttığını, Caesar'ın ölümünü hayırlı bir iş olarak gördüğünü düşündürmüştür. Bu göstergenin erek metinlerdeki çevirileri şöyledir:

EM1
 "ANTONIUS
 Maksadınız nedir? Daha kanlı canlı kimler var? Kimlerin kanı akacak?"
 (Shakespeare, 1942: s. 120).

EM2
 "ANTONIUS
 Bilmiyorum, sayın baylar, nedir düşündüğünüz:
 Daha kimden kan alınacak, kim başka hasta?"
 (Shakespeare, 1966: s. 71)

EM3:
 "ANTONIUS
 Bilmiyorum, baylar, bundan sonraki planınız ne;
 Başka kime hacamat gerek, kim cerahat topladı."
 (Shakespeare, 2002: s. 86)

EM3'te "let blood" yüklemi "hacamat" göstergesi ile Türkçeye taşınmıştır. Bu durumda metinlerarasılık ilişkisi korunmuştur. Çeviri metin okuru buradaki "hacamat" göstergesini gördüğünde Antonius'un Caesar'ın akan kanını pis kan gibi gördüğünü ve komploculara hak verdiğini beklemeye başlar, bu yüzden EM3'ün bu söylemi çevirisinde herhangi bir anlam bozucu eğilim saptanmamıştır. Ancak, "Who else must be let blood" cümlesi EM1'de "Kimlerin kanı akacak" cümlesiyle çevrilirken, EM2'de "Daha kimden kan alınacak" cümlesi ile Türkçeye aktarılmıştır. Her iki erek metinde de özgün metindeki gösterge ile ilintili ancak yanlış bir anlam üretilerek "let blood" göstergesi çevrilmiştir zira özgün metinde bu öldürme olayı okura haklı bir durum gibi gösterilirken, "kan akacak, kan alınacak" yüklemeleri Türkçede cinayet işlemek anlamında kullanılan ifadelerdir ve söylem üreticisi olan Antonius'un, Caesar'ın öldürülmesini bir cinayet olarak görmekte olduğunu düşünebilir. Bir göstergenin çevirisinde özgün metindeki söylem ile ilintili ancak yanlış anlam üretilmesi Öztürk Kasar'ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre anlamın bozulması kategorisine girmektedir. EM1 ve EM2'de bu söylemin çevirisi de bu durumda anlamın bozulması kategorisine örnek olarak gösterilebilir.

Örnek 11:

"ANTONY
 You all did see, that on the Lupercal,
 I thrice presented him a kingly Crown,
 Which he did thrice refuse. Was this ambition?"
 (Shakespeare, 1954: s. 76)

Bu söylemdeki Feast of Lupercal (Luperkus bayramı) Riffaterre'in (1990) kuramına göre dilbilgisel aykırılık yaratmaktadır ve okur anlam evrenine ulaşabilmek için geri dönüşlü okuma yoluyla bu ikonografik göndergeyi bulabilir. Plutarch (1932) Lupercalia'nın eski bir Roma bayramı olduğunu, eskiden çobanlar tarafından, ancak zaman içinde soylu kişiler tarafından da kutlandığını ifade etmiştir. Adkins ve Adkins (2004), "Tanrı Lupercus'un Lupercalia bayramını açıklayabilmek için Roma'da Augustus döneminde yaratıldığını" (s. 295) ifade eder. Bir bayram için bir tanrı yaratılmış olması Roma mitolojisinde Lupercalia bayramının önemini göstermektedir. Adkins ve Adkins (2004) "Lupercalia bayramının Roma'da 15 Şubat'ta kutlandığını" (s. 314) ifade etmiştir. Wiseman (1995) "M.Ö. 276 yılında Roma'da hem hayvan hem de insanlarda doğum sorunu olduğunu, kısırlık ve

düşük yapmanın çok yaygınlaştığını, bu yüzden kadınların doğurganlığını artırmak için kadınların bu bayramın bir parçası haline getirildiğini” (s. 84) söylemiştir. Bu metinlerarası ilişkiyi kullanarak Shakespeare, oyunun daha sonrasındaki bölümlerine kronolojik olarak rahat bir geçiş yapabilmektedir, zira Lupercal bayramı 15 Şubat’a tekabül ettiği için bu olay yaşanırken bir kâhinin Caesar’ı 15 Mart hakkında uarmasıyla Shakespeare’in bu söylemde tarihi açıkça söylemek yerine ikonografik bir gönderge ile okura sezdirmediği düşünülebilir. Bu göstergenin erek metinlerdeki Türkçe çevirileri şöyledir:

EM1

“ANTONIUS

Siz hep gördünüz, Luperkalya yortusunda ben kendisine üç defa kırallık tacı sundum, üç defasında da reddetti; hırs bu muymuş?”

(Shakespeare, 1942: s. 144)

EM2

“ANTONIUS

Geçen bayram hepiniz gördünüz,

Kırallık tacını üç kez sundum ona,

Üçünde de almadı. İhtiras denir mi buna?”

(Shakespeare, 1966: s. 82)

EM3

“ANTONIUS

Hepiniz gördünüz, Lupercal şenliğinde ben,

Kraliyet tacını Caesar’a üç defa sundum,

Ama o üçünde de tacı reddetti. İhtiras bu mu?”

(Shakespeare, 2002: s. 97)

“Lupercal” göstergesi EM1’de “Luperkalya yortusu” olarak Türkçeye çevrilmiştir. EM3’te ise bu gösterge “Lupercal şenliği” olarak Türkçeye çevrilmiştir. Bu çevirilerde yer alan ve kutsal gün anlamına gelen “yortu” göstergesi ve “şenlik” göstergesi çeviri metin okuruna geri dönüşlü okuma yapma ihtiyacını doğurmamakta ve metinlerarası ilişkiyi zaten metnin içinde alımlayabilmesini mümkün kılmaktadır. Bu çevirilerdeki “yortu” ve “şenlik” göstergeleri özgün metindeki üstü kapalı metinlerarasılık ilişkisini erek metin okuru için apaçık hale dönüştürmüştür. Yazar bu söylemde bu günün bir şölen olduğunu söylemediğine göre okurundan metinlerarasılık ilişkisini çözmesini beklemektedir. EM1 ve EM3’te ise bu söylemdeki metinlerarası ilişki aşırı bir çeviri üretilerek açık hale getirilmiştir. EM2’de ise Lupercal” göstergesi için sadece “geçen bayram” göstergesi kullanılmış ve göstergeye aşırı anlam yüklenerek metinlerarasılık ilişkisini tamamen yok etmiştir. Bu durumda, her üç çeviride de bu söylemdeki metinlerarasılık ilişkisi yaratan gösterge, çevirmenlerin aşırı anlam üretmek yaptıkları aşırı çeviri ile anlam bozucu eğilime uğramışlardır. Bu durum Öztürk Kasar’ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre anlamın aşırı yorumlanmasına örnek gösterilebilir.

Örnek 12:

“BRUTUS

You shall digest the venom of your spleen

Though it do split you.”

(Shakespeare, 1954: s. 88)

Brutus ve Cassius’un kavgası bu söylemde de devam etmektedir. Bu söylemde geçen “spleen” göstergesinin alımlanabilmesi için geri dönüşlü okuma yapılması gerekmektedir. Bu kelime, Oxford’un çevrimiçi sözlüğünde “dalak, kin” (Erişim tarihi: [13.02.2016]) olmak üzere iki anlamıyla karşımıza çıkmaktadır. Söylem gereği buradaki “spleen” göstergesi “kin” anlamını katmamaktadır zira

Cassius'un bu söylem esnasında konuşan konumdaki Brutus'e karşı kını yoktur. Bu durumda "spleen" göstergesi "dalak" anlamıyla düşünülebilir ancak "venom of your spleen"(dalağının zehri) tamlaması dilbilgisel aykırılık yaratmaktadır zira insan vücudunda "dalak" organı zehir süzen bir organ değil, kan oluşumunda çok önemli bir organdır. Bu yüzden geri dönüşlü okuma yaparak bu dilbilgisel aykırılığın, yani metinlerarası ilişkinin alımlanması gerekmektedir. Ferber (1999) "Homer'den beri 'bile' (öd), 'choler' (safra), 'gall' (öd, safra) ve 'spleen' (dalak) kelimelerinin edebi eserlerde çeşitli duyguları anlatmak için kullanılan göstergeler olduğunu, hatta modern İngilizcede bu göstergelerin artık "kin" anlamında kullanıldığını" (ss. 24-25) ifade etmiştir. Ayrıca, Burton (1847) "üzüntünün aslında anatomik bir olgu olduğunu ... kan oluşturma ve süzme işlevini doğru yapamayan dalak organının karaciğer üzerinde baskılama yaptığını ve bu durumun insanda üzüntüye sebep olduğunu" (ss. 98-100) ifade etmiştir. Bu durumda eski çağlardan beri dalağın olumsuz hislerle ilişkilendirildiğinin bilindiği ve edebiyatta kendine yer bulduğu görülmektedir. Brutus'un bu söyleminde de yazar bu metinlerarasılık ilişkisini kullanarak okura bu ilişkiyi çözmesi durumunda büyük bir edebi haz verebilmektedir. Bu söylemin Türkçe çevirileri şu şekilde yapılmıştır:

EM1
"BRUTUS
İçinizin zehrini kendi içinize kendiniz sindireceksiniz."
(Shakespeare, 1942: ss. 181-182)

EM2
"BRUTUS
Kendi içine akacak dalağındaki zehir."
(Shakespeare, 1966: s. 104).

EM3
"BRUTUS
Git kendi dalağının zehrini
Kendin yut ve belanı bul."
(Shakespeare, 2002: s. 119)

EM2'de, özgün metindeki "venom of your spleen" tamlamasını "dalağındaki zehir" göstergesiyle Türkçeye çevrilirken, EM3'te "dalağının zehri" tamlaması ile Türkçeye çevrilmiştir. Görüldüğü gibi her iki çeviride de özgün metindeki metinlerarası gönderme devam etmektedir ve çeviri metin okuru da özgün metin okuru gibi geri dönüşlü okuma yapmak zorunda bırakılmış, herhangi bir anlam bozucu eğilim görülmemiştir. Ancak bu söylem EM1'de "içinizin zehri" tamlaması ile Türkçeye çevrilmiştir ve dipnotta bu söylemde Türkçede "dalak" göstergesinin kullanılmasının uygunsuz olacağı belirtilmiştir. EM1'de "spleen" göstergesinin anlamı özgün metindeki göstergenin anlam evreni içerisindedir ancak özgün metindeki "dalak" göstergesi açık seçik verilmişken EM1'de "kendi içinize" göstergesi bulanık bir anlam üretilmesine neden olmuştur. Bu durum, Öztürk Kasar'ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre anlamın bulanıklaştırılmasına örnek olarak gösterilebilir.

Örnek 13:

"CASSIUS
There is my dagger,
And here my naked breast: within, a heart
Dearer than Pluto's mine, richer than gold:"
(Shakespeare, 1954: s. 90)

EM1

"CASSIUS

İşte hançerim, işte çıplak göğsüm; içinde de varlık tanrısı Plutus madeninden kıymetli, altından değerli bir kalb."

(Shakespeare, 1942: s. 186)

EM2

"CASSIUS

Al işte hançerim, ve işte ap açık göğsüm:
Plutus'un madenlerinden daha zengin,
Altından daha değerli bir yürek var içinde:"

(Shakespeare, 1966: s. 107)

EM3

"CASSIUS

İşte hançerim, işte çıplak bağrım!
Öyle bir yürek var ki şu göğsümde,
Pluto'nun madenlerinden üstün,
Altından değerli."

(Shakespeare, 2002: s. 122)

Bu söylemde okur, büyük harfle başladığı için özel isim olduğunu düşündüğü "Pluto" göstergesini çözümleyerek metinlerarası ilişkiyi bulabilmelidir. Söylemde bu gösterge, "Pluto's mine, richer than gold" cümlesinde bir tamlama içinde kullanılarak ve niteliği verilerek okura yapacağı geri dönüşlü okuma için bir ipucu verilmiştir. "Mine" göstergesinin anlamlarından biri Türkçedeki "maden" kelimesidir ve bağlamın içinde "rich, dear" (zengin, değerli) gibi nitelermelerin bulunması "mine" göstergesinin "maden" anlamında kullanıldığı önerisini güçlendirmektedir. Bu durumda Shakespeare'in oyunun çoğu yerinde mitolojik göndermeler kullandığı düşünülürse buradaki "Pluto" göstergesi mitolojik bir gönderge olabilir. Yapılan geri dönüşlü okumada, Pluto'nun mitolojide bir tanrı olduğu bulunmuştur. Grimal (2012) "Pluto'nun ölümler diyarı tanrısı Hades ile bağdaştırıldığını" (s. 642) ifade etmiştir, bu yüzden Pluto yeraltı tanrısı olarak bilinir ve tüm zenginlikler yeraltındaki madenlerde olduğu için zenginlikle ilişkilendirilen bir tanrı haline gelmiştir. Bu söylemde "Pluto" göstergesi yazar tarafından iki anlamıyla da kullanılmış olabilir zira Cassius göğsünü Brutus'e karşı açıp onu öldürmesini isteyerek hem kendi canının zenginlik tanrısının madenlerinden bile daha değerli olduğunu söylüyor olabilir, hem de Brutus'e kendini savunmasız bırakarak ölüme yaklaştığı için ölümler diyarı tanrısı Hades'in diğer bir ismi olan tanrı "Pluto"yu kastetmiş olabilir. Bu durumda Cassius'un kendi yüreğinin büyüklüğünü anlatabilmesi için, aynı zamanda ölümler diyarı tanrısını da okura sezdirebilmek için yazar tarafından sunulan metinlerarası ilişki çeviri metinlerde de okura sunulabilmelidir. Yukarıdaki çevirilerde görüldüğü gibi EM2'de "Plutus'un madenleri" göstergesi, EM3'te "Pluto'nun madenleri" göstergesi kullanılmıştır ve erek metin okuru da Pluto'nun yeraltı ve zenginlik tanrısı olduğunu bulabilmek için geri dönüşlü okuma yapmaya zorlanmıştır, aynı zamanda her iki çeviride de geçen "hançer" göstergesi ölümle bağdaştırıldığı için geri dönüşlü okuma sonucunda okur ölümler diyarı tanrısı olan "Pluto" tanrının da bu söylemde bahsedilmiş olabileceğini alımlayabilir. Bu durumda, EM2 ve EM3'te bu söylemin çevirisinde herhangi bir anlam bozucu eğilim bulunmamıştır. EM1'de ise "Pluto" göstergesi "varlık tanrısı Plutus" göstergesiyle Türkçeye çevrilmiştir. Özgün metinde "Pluto" göstergesi "tanrı" diye nitelenmemişken bu çeviride "Pluto" nun bir tanrı olduğu okura açıkça verilmiş ve çevirmen tarafından aşırı bir anlam katılarak aşırı çeviri yapılmıştır. Bu söylemdeki mitolojik göstergenin çevirisinde saptanan diğer bir anlam bozucu eğilim ise "Pluto"nun sadece "varlık tanrısı" olarak çevrilmiş olması ve okura herhangi bir geri dönüşlü okuma yaptırmaksızın Pluto'nun ölümler diyarı tanrısı olan Hades ile bağdaştırıldığını hissettirmemesidir, böylece okur bu söylemdeki ölüm ihtimalini kaçırmış olur. Bu durumda

çevirmenin aşırı anlam üretmesi gerçekte Pluto'nun çeviri metin okuru tarafından ölümler diyarı tanrısı olarak bilindiğinin alımlanmasını engellemeye sebep olarak özgün metindeki söylemin anlamından eksik bir anlam üretilmiş olmaktadır. Bu durum Öztürk Kasar'ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) çeviride anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre anlamın eksik yorumlanmasına örnek gösterilebilir.

Örnek 14:

"CASSIUS
Ha, ha, how vilely doth this Cynic thyme?"
(Shakespeare, 1954: s. 91)

Cassius ve Brutus arasındaki tartışmayı duyarak onları uyarmaya gelen şair haddini aşarak bu iki komutanı ağır sözlerle eleştirince Cassius bu şaire kızar ve bu söylemi üretir. Bu söylemde geçen "Cynic" göstergesi dilbilgisel aykırılık oluşturmaktadır ve söylemi alımlayabilmek için geri dönüşlü okuma gerektirmektedir. Geri dönüşlü okuma sonucunda, "Cynic" teriminin Yunan felsefesine ait bir terim olduğu ve edebiyatta da kullanıldığı bulunmuştur. Branham (1996) "Yunan felsefesi ve edebiyatında Kiniklerin alaycı konulara düşkün olduğunu" (ss. 301-309) ifade etmiştir. Ayrıca Nutku (2013), "cynic" kelimesi için verdiği anlamda "huzuru, zenginliği ve eğlenceyi sevmeyen, radikal alaycı kişi" (s. 129) karşılığını önermiş ve bu anlama örnek olarak Shakespeare eserlerinden bu söylemi göstermiştir. Bu bulguya göre bu söylemdeki metinlerarası ilişki çözümlenebilmiş ve yazarın o dönemki şairler arasında bir akım olan Kiniklik akımına gönderme yaptığı bulunmuştur. Oxford çevrimiçi sözlüğünde de "Cynic" kelimesinin bu terimsel anlamı karşımıza çıkarken, ayrıca bu kelimenin cins isim olarak kullanıldığında da anlamlara sahip olduğu bulunmuştur ancak bu söylemde bu gösterge büyük harfle yazıldığı için özel isim yani terimsel anlamı düşünülmelidir. Bu metinlerarası ilişki erek metinlerde şöyle çevrilmiştir:

EM1
"CASSIUS
Ha, ha! Ne kaba kafiyeleri var şu edepsizin."
(Shakespeare, 1942: s. 190)

EM2
"CASSIUS
Hele hele! Havladığı mısralara bakın
Bu köpeksi şairin!"
(Shakespeare, 1966: s. 109)

EM3
"CASSIUS
Hah ha! Berbat! Bu Kinik de iyi zırvaladı."
(Shakespeare, 2002: s. 124)

EM3'te "Cynic" göstergesi için "Kinik" karşılığını kullanmış ve özgün metin okuru gibi çeviri metin okurunun da geri dönüşlü okuma yaparak dilbilgisel aykırılığı çözmesi ve metinlerarası ilişkiyi bulması gerekli kılınmıştır. EM3'te bu söylemin çevirisinde herhangi bir anlam bozucu eğilime rastlanmamıştır. Ancak "Cynic" göstergesi için EM1'de "edepsiz" kelimesini kullanırken, EM2'de "köpeksi" kelimesi kullanılmıştır. Bu göstergenin çevirisinde her iki erek metinde de özgün metindeki göstergeyle tamamen ilintisiz olmamakla birlikte okur için metinlerarası ilişkiyi yok edilmiş ve yanlış bir anlam üretilmiştir. Bu durum Öztürk Kasar'ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre anlamın bozulması eğilimine örnek gösterilebilir.

Örnek 15:

“MESSALA
O hateful Error, Melancholy’s child:
Why dost thou show to the apt thoughts of men
The things that are not?”
(Shakespeare, 1954: s. 105)

Cassius’un ölümü üzerine Messala’nın söyleminde geçen “*Melancholy*” (*melankoli*) göstergesi büyük harfle başlayıp bir özel isim gibi kullanıldığından dolayı dilbilgisel aykırılık yaratmaktadır. Özgün metin okuru bu dilbilgisel aykırılığı çözmek için geri dönüşlü okuma yapmaya başvurmak zorunda kalarak bu söylemdeki metinlerarası ilişkiyi çözümleyebilir. Schmidt (2007) “‘*Melancholy*’ göstergesinin Elizabeth dönemi İngiliz Edebiyatı’nda çok yaygın olduğunu ve Shakespeare’in *Hamlet* oyununda bu göstergenin önemli bir yeri olduğunu” (s. 3) ifade etmiştir. Schmidt’e (2007) göre “‘*Melancholy*’ göstergesi yüzyıllardır İngiliz Edebiyatı’nda bir hastalık olarak çözümlenmektedir ve İngiliz kültürünün oluşmaya başladığı erken çağlardan beri bu kelimenin tıbbi bir terim olarak, insanları sarsan bir durumu anlatmak için kullanıldığını” (s. 3) ifade etmiştir. Böylece bu metinlerarası ilişki çözümlendikten sonra söylem daha kolay alımlanabilmektedir. Messala, Cassius’un kendini öldürmesini, bedenini kuşatan tıbbi bir durum yüzünden yanlış düşüncelere saplanmasına bağlamıştır. Metinlerarası ilişki yaratan bu gösterge erek metinlerde şöyle çevrilmiştir:

EM1
“MESSALA
Ah musibet yanlışlık, ah elemin çocuğu! Niçin olmıyan şeyleri insanların her şeyi kabule hazır düşüncelerinin önüne çıkarırsın?”
(Shakespeare, 1942: s. 234)

EM2
“MESSALA
Ah kör olası Aldanış, Kara Düşüncenin oğlu,
Sen hep olmayan şeyleri
Sokmaya çalışırsın insanların kafasına.”
(Shakespeare, 1966: s. 134)

EM3
“MESSALA
Ey Melankoli’nin evladı Yanılgı!
Var olmayanı niye var gibi gösterirsin?”
(Shakespeare, 2002: s. 149)

EM3’te “*Melancholy*” göstergesi büyük harfle başlayarak “*Melankoli*” olarak Türkçeye çevrilmiş ve özel isim olarak gösterilerek okura dilbilgisel aykırılık taşınmış, özgün metinde olduğu gibi çeviri metin okurunun da geri dönüşlü okuma yapması gerekliliğini ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca EM3’te bu söylemin çevirisinde bir dipnot ile melankolinin eskiden önemli bir hastalık sayıldığı ifade edilmiştir. Bu durumda EM3’te bu söylemin çevirisinde herhangi bir anlam bozucu eğilim bulunmamıştır. Ancak “*Melancholy*” göstergesi EM1’de “elem” olarak çevrilmiştir. Bu çeviriyi okuyan okur herhangi bir dilbilgisel aykırılık ile karşılaşmamakta ve metinlerarası ilişkiyi görememektedir. EM1’de bu göstergenin çevirisinde çevirmen kendi yorumunu katmış ve bu yorum okuru geri dönüşlü okumadan alıkoymuştur. Bu yorum ise aşırı bir çeviri üretmek yerine yetersiz bilgi vererek yetersiz bir anlam üretmiştir. EM2’de ise “*Melancholy*” göstergesi “*Kara Düşünce*” olarak Türkçeye çevrilmiştir. Bu göstergenin büyük harflerle başlamış olması çeviri metin okuruna bir dilbilgisel aykırılık olduğunu düşündürmektedir ancak literatürde “*Kara Düşünce*” diye geçen bir hastalık bulunmamaktadır.

Bu durumda çeviri metin okurunun yapacağı geri dönüşlü okuma bu dilbilgisel aykırılığı çözmesini sağlamayacaktır. Türkçede sıklıkla kullanılan ve hastalık olarak da bilinen “Kara Sevda” terimini çağrıştıran “Kara Düşünce”, bu terim ile çok farklı anlamlara gelmektedir zira “kara sevda” güçlü bir sevgi, aşk sonucu ortaya çıkan durum olarak bilinirken, özgün metindeki “Melancholy” göstergesi bağlama bakıldığında herhangi bir sevgiden kaynaklanmamaktadır. Bu durumda, EM1 ve EM2’de çevirmenler kendi yorumlarını katarak söylem üretmişlerdir ancak bu yorumlar özgün metindeki göstergeye erek metinlerde yetersiz anlamlar ortaya çıkarmıştır. Bu durum, Öztürk Kasar’ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre anlamın eksik yorumlanmasına örnek gösterilebilir.

Örnek 16:

“ANTONY
The elements
So mix’d in him, that Nature might stand up,
And say to all the World; This was a man.”
(Shakespeare, 1954: s. 111)

Bu söylemde yer alan “*the elements / So mix’d in him*” (onda kusursuz bir şekilde karışan unsurlar)⁶ cümlesi metinlerarası bir ilişki yaratmıştır. Bu söylemdeki “*elements*” göstergesi için EM2’de çevirmen dipnotu ile bir açıklama yapılmış ve Ortaçağ’da insanın dört temel sıvıdan oluştuğu ve yazarın bu söylemde bu inanaşa gönderme yaptığı ifade edilmiştir. Bu metinlerarası göndergenin çevirisi erek metinlerde şöyledir:

EM1
“ANTONIUS
Hayatı o derece temiz ve unsurları o kadar iyi kaynaşmıştı ki adeta tabiat kalkıp bütün dünyaya, ‘işte bu bir insandı.’ diyebilir.”
(Shakespeare, 1942: s. 252)

EM2
“ANTONIUS
Öyle değerler
Bir araya gelmişti ki onda, Yaradılış
Kalkıp ayağa diyebilir bütün dünyaya:
İşte bu, bir insandı.”
(Shakespeare, 1966: s. 143)

EM3
“ANTONIUS
Asil insandı; yapısını oluşturan sıvılar
Öyle dengeli karışmıştı ki onda,
Doğanın kendisi yerinden doğrulup
‘İşte insan böyle olur,’ diyebilirdi aleme.”
(Shakespeare, 2002: s. 158)

“The elements” göstergesinin “sıvılar” olarak çevrildiği EM3’te çeviri metin okurunun “elements” göstergesi ile karşılaştığı dilbilgisel aykırılığı çözmesine yardımcı olunmuş ve özgün metindeki metinlerarasılık ilişkisi aşırı yorum katılarak yok edilmiştir. Kendi yorumunu katarak üstü kapalı bir göstergeye aşırı anlam katan çevirmenin bu söylemi çevirisinde Öztürk Kasar’ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre anlamın aşırı yorumlanması eğilimi gösterdiği düşünülebilir. Özgün metinde “elements” göstergesi ile elde edilmiş olan metinlerarasılık ilişkisi EM2’de “değerler” göstergesi ile karşılanarak yok edilmiştir. Bu çevirinin okuru “değerler”

⁶ Bu çalışma için tarafımızdan çevrilmiştir.

göstergesini Brutus'un sahip olduğu mertlik, cesaret, güç gibi insani değerler şeklinde yorumlayarak Ortaçağ'da insanın oluştuğu düşünülen sınırları bulabilmek için herhangi bir geri dönüşlü okuma yapma ihtiyacı duymayacaktır. Aslında EM3'te dipnot ile açıklanan bu "elements" yani "sınırlar" insana bu değerleri kattığı düşünülen sınırlardır, ancak EM2'de bu gönderge yok edilmiştir. Özgün metindeki gösterge ile tamamen ilintisiz olmasa da EM2'deki "değerler" göstergesi kullanılarak yanlış bir anlam ortaya çıkmış ve Öztürk Kasar'ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) anlam bozucu eğilimler dizgeselliğine göre anlamın bozulması eğilimi ortaya çıkmıştır. "The elements" göstergesi EM1'de "unsurlar" göstergesi ile Türkçeye aktarılmış ve özgün metindeki metinlerarası ilişki korunmuştur. Kişiyi oluşturan "unsurlar" için geri dönüşlü okuma yapmak zorunda kalan okur EM3'te dipnotta dile getirilen Ortaçağ'da insanı oluşturduğu düşünülen sınırlara ulaşabilir ve bu söylemdeki metinlerarasılık ilişkisini çözümleyerek anlam evrenine ulaşabilir. Bu durumda EM1'de bu söylemin çevirisinde herhangi bir anlam bozucu eğilim bulunmamıştır.

4. Sonuç ve Tartışma

Riffaterre'in (1978; 1983; 1990) metinlerarasılık kuramına dayanarak yapılan çözümleme sonucunda, Shakespeare'in 1599 yılında yazdığı düşünülen *Julius Caesar* oyununun Plutarch'ın I. yy.'da yazdığı *The Lives of the Noble Grecians and Romans* (Soylu Yunan ve Romalıların Hayatları) biyografi kitabına dayandırdığı bulunmuştur. Oyunun başından sonuna kadar var olan söylemler, Plutarch'ın (1932) bu biyografi kitabındaki benzerlikler ile karşılaştırılmıştır ve Shakespeare'in *Julius Caesar* oyununda Riffaterre'in (1978) "hipogram" adıyla terimleştirdiği "çekirdek öge" Plutarch'ın tarihsel biyografi kitabı olarak bulunmuştur.

Riffaterre'in (1978) "ungrammaticalities" adıyla terimleştirdiği "dilbilgisel aykırılıklar" oyundaki söylemlerde saptanmış ve bu söylemlerdeki dilbilgisel aykırılığı çözümleyebilmek için Riffaterre'in (1978) "retro-active reading" adıyla terimleştirdiği geri etkili okuma yapılmıştır. Geri etkili okuma yoluyla yapılan çözümlenmeler sonucunda, Shakespeare'in Plutarch'a dayandırdığı oyun metninde çok defa mitolojik ve ikonografik öğelere gönderme yaptığı bulunmuştur. Bu göndergeler yoluyla metinlerarasılık ilişkileri kurulmuştur. Metinlerarasılık ilişkileri saptanan söylemlerin, bu çalışmada Türkçe çevirileri çözümlenen üç erek metindeki aynı söylemler ile kıyaslanması sonucunda, metinlerarasılık ilişkisi saptanan 16 söylemde anlam bozucu eğilimler saptanmıştır. Metinlerarasılık ilişkileri saptanan söylemlerin çeviri değerlendirmesi, Öztürk Kasar'ın (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) Çeviride Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği yoluyla yapılmıştır. Çeviri değerlendirmesi sonuçlarına göre, bu 16 söylemde 24 anlam bozucu eğilim saptanmıştır. Bazı söylemlerde sadece bir erek metinde, bazı söylemlerde iki erek metinde, bazı söylemlerde de üç erek metnin tümünde anlam bozucu eğilim saptanmış olduğu için çözümlenen söylem sayısından daha fazla anlam bozucu eğilim saptanmıştır. Bu anlam bozucu eğilimlerin dokuzu (%37,5) anlamın aşırı yorumlanması; sekizi (%33,33) anlamın bozulması; dördü (%16,67) anlamın eksik yorumlanması; üçü (%12,5) anlamın bulanıklaştırılması olarak saptanmıştır. Öztürk Kasar (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) "anlamın aşırı yorumlanması, anlamın bulanıklaştırılması ve anlamın eksik yorumlanması eğilimlerini göstergenin anlam evreni içerisinde anlam üreten" (s. 463) eğilimler olarak görmüştür. Bu durumda, bu çalışmada saptanan 16 (%66,67) anlam bozucu eğilim, göstergenin anlam alanı içerisinde Türkçeye aktarılmıştır. Sekiz (%33,33) anlam bozucu eğilim ise göstergenin anlam alanı sınırlarında dolay anlam üretmiştir. Öztürk Kasar (Öztürk Kasar ve Tuna, 2015) "anlamın bozulması eğilimini göstergenin anlam alanının sınırlarında dolay anlam üreten" (s. 463) bir eğilim olarak görmektedir. Bu durumda, bu metnin

incelenen üç erek metindeki metinlerarasılık ilişkisi saptanan söylemlerin çevirisinde göstergenin anlam alanı dışına çıkan herhangi bir anlam bozucu eğilim saptanmamıştır.

Her ne kadar bu çalışmada *Julius Caesar* metninin incelenen üç erek metninde anlam bozucu eğilimler bulunmuş olsa da, bu aslında çevirinin doğasında bulunan bir durumdur. Özgün metinler Shakespeare gibi bir yazın ustasının kaleminden dökülen metinler olduğu için ve kullandığı yazın teknikleri ile nerdeyse herkesin beğenisini kazanan bir yazar olduğu için, onun eserlerini çevirmek hiç de kolay olmayan bir iştir. Bu çeviri değerlendirmesinde göstergebilimsel çözümleme adımlarından metinlerarasılık ilişkilerin çözümlenmesinden ve çevirilerinin değerlendirilmesinden ortaya çıkan 16 söylemde anlam bozucu eğilim saptandığı ifade edilmişti. Petrilli (2015) "bir çevirinin özgün metine benzemesi gerektiğini, ancak bu gerekliliğin çevirmenlerin yaratıcılığına ve çevirinin özerkliğine bir engel oluşturmaması gerektiğini, bir çevirinin farklı amaçları olabileceği" (s. 108) savını öne sürmüştür. Kimi anlam bozucu eğilimlerin saptanmış olması bu çevirilerin değerinden bir şey azaltmaz, çevirmenlerin Shakespeare eserlerini Türkçeye kazandırmak için bu işe girişmeleri bile takdir edilecek bir durumdur. Yaptığımız çalışmanın temel amacı, yeni yetişen çevirmenlere göstergebilimsel çözümleme aracılığıyla edebi çeviride anlam bozucu eğilimlerin en aza indirgenebilmesi ve çeviri metin okuruna edebi haz yaşatılabilmesi konusunda bir ışık tutma gayretidir. Shakespeare gibi bir yazarı varış kültürüne kazandırmak, onun stilini varış dilinde yaratmak dilimize ve kültürümüze çok büyük bir katkıdır. Paul Ricœur'ün (2008) ifade ettiği gibi her çeviride bazı kayıplar yaşanacaktır. Özellikle söz sanatları üzerine kurulu edebi çeviri, anlam kaymaları için büyük bir risk taşımaktadır, bu engelin üstesinden gelmenin, kaybı en aza indirmenin yollarından biri olarak Öztürk Kasar'ın (2012) önerdiği Çeviri Göstergebilimi yaklaşımı hem çevirmenlere hem de çeviri araştırmacılarına büyük ölçüde yardımcı olabilecek bir seçenektir.

Kaynakça

- Adkins, L. ve Adkins, R. (2004). *Handbook to life In ancient Rome*. New York: Infobase Publishing.
- Aktulum, K. (2011). *Metinlerarasılık ve göstergelerarasılık*. İstanbul: Kanguru Yayınları.
- Branham, R. B. (1996). *The cynics. The cynic movement in antiquity and its legacy*. London: University of California Press.
- Burton, R. (1847). *The anatomy of melancholy*. Philadelphia: J.W. Moore.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (23. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Cambridge Çevrimiçi Sözlük. http://dictionary.cambridge.org/dictionary/turkish/hoot_1. Erişim tarihi: 28.01. 2016.
- Ferber, M. (1999). *A dictionary of literary symbols*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gillham, B. (2000). *Case study research methods*. London: Continuum
- Grimal, P. (2012). *Mitoloji sözlüğü Yunan ve Roma*. (S. Tamgüç, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Guerber, H. A. (2012). *The myths of Greece and Rome*. New York: Dover Publications.
- Hansen, W. (2005). *Classical mythology: A guide to the mythical world of the Greeks and Romans*. Oxford: Oxford University Press.

- Littleton, S. C. (1980). The problem that was Greece: Some observations on the Greek tradition from the standpoint of the new comparative mythology. *Arethusa*, (13)2, 141-152.
- Mishra, V. (1985). Text, textuality and interpretation: An interview with Michael Riffaterre. *Southern Review*, (18)1, 109-119.
- Nutku, Ö. (2013). *Shakespeare sözlüğü*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Olson, R. J. (1984). And they saw stars: Renaissance representations of comets and pretelescopic astronomy. *Art Journal*, (44)3, 216-224.
- Oxford Çevrimiçi Sözlük. <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/bloodletting>. Erişim tarihi: 10.02.2015.
- Oxford Çevrimiçi Sözlük. <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/palm>. Erişim tarihi: 29.01.2016.
- Oxford Çevrimiçi Sözlük. <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/spleen>. Erişim tarihi: 13.02.2016.
- Öztürk Kasar, S. (2001, Ağustos-Eylül). La sémiotique subjectale et la traduction. *Third International Congress- Claims, Changes and Challenges in Translation Studies Abstracts* (ss. 24-25). Kopenhag: European Society for Translation, Copenhagen Business School.
- Öztürk Kasar, S. (2007, Kasım). *Pour une sémiotique de la traduction*. Uluslararası Profession: Traducteur kongresinde sunuldu, ESIT, Paris.
- Öztürk Kasar, S. (2009). *Pour une sémiotique de la traduction*. C. Laplace, M. Lederer ve D. Gile (Ed.) *La traduction et ses métiers*. (ss. 163-175). Caen: Lettres Modernes Minard, Coll."Champollion 12".
- Öztürk Kasar, S. (2012). Jean-Claude Coquet ile bir görüngübilimine doğru. *XII. Uluslararası Dil, Yazın ve Değişibilim Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 427-433). Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Öztürk, Kasar, S. (2016a). Sémiotique de la traduction littéraire. *Les Langues Modernes*, (1), 43-51.
- Öztürk Kasar, S. (2016b). Interaction entre la sémiotique et la traduction littéraire. *Translation As Innovation: Bridging The Sciences And The Humanities*. (1), 243-260.
- Öztürk Kasar, S. ve Tuna, D. (2015). Yaşam, yazın ve yazın çevirisi için gösterge okuma. *Frankofoni Ortak Kitap*, 27, 457-482.
- Pemberton, H. (1971). *Shakespeare and Sir Walter Raleigh*. New York: Haskell House Publishers.
- Peters, I. L. (1916). Superstitions among American girls. *The Pedagogical Seminary*, (23)4, 445-451.
- Petrilli, S. (2015). Translation of semiotics into translation theory, and vice versa. *Punctum. International Journal Of Semiotics*, (1)2, 96-117.
- Plutarch. (1932). *Plutarch : The lives of the noble Grecians and Romans*. (J. Dryden, Çev.). New York : Modern Library.
- Ricœur, P. (2008). *Çeviri üzerine*. (S. Öztürk Kasar, Çev.). İstanbul: YKY.
- Riffaterre, M. (1978). *Semiotics of poetry*. Bloomington: Indiana University Press.
- Riffaterre, M. (1983). *Text production*. New York: Columbia University Press.
- Riffaterre, M. (1990). *Fictional truth*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Salzman, M. R. (1991). *On Roman time: The codex-calendar of 354 and the rhythms of Urban life in late antiquity*. Oxford: Univ of California Press.

Schmidt, J. (2007). *Melancholy and the care of the soul: Religion, moral philosophy and madness in early modern England*. Burlington: Ashtage Publishing.

Sevgen, C. (2013). Giriş. W. Shakespeare, *Julius Caesar* (S. Eyüboğlu, Çev.). (ss. V-VLVI). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Shakespeare, W. (1942). *Julius Caesar*. (N. Sevin, Çev.). Ankara: Maarif Matbaası.

Shakespeare, W. (1954). *Julius Caesar*. Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books.

Shakespeare, W. (1966). *Julius Caesar*. (S. Eyüboğlu, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Shakespeare, W. (2002). *Julius Caesar*. (B. Bozkurt, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Sondheim, M. (1939). Shakespeare and the astrology of his time. *Journal of the Warburg Institute*, (2)3, 243-259.

Tarbell, F. B. (1908). The palm of victory. *Classical Philology*, (3)3, 264-272.

Türk Dil Kurumu Çevrimiçi Genel Türkçe Sözlük.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56bb3eee3f3402.84036095. Erişim tarihi: 10. 02. 2015.

Türk Dil Kurumu Çevrimiçi Genel Türkçe Sözlük.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56ab365465c612.69969602. Erişim tarihi: 29.01. 2016.

Ventura, H. ve Mandeep R. M. (2005). Bloodletting as a cure for dropsy: Heart failure down the ages. *Journal of Cardiac Failure*. (11) 4, 247-252.

Wiseman, T. P. (1995). The God of the Lupercal. *Journal of Roman Studies*. (85), 1-22.

Yancey, P. H. (1945). Origins from mythology of biological names and terms. *Bios*, (16)1, 7-19.